5C — 30.

XXVII*
C
4
NAPOLI
LVII
9
49
Digitized by Google

XXVII*
C
4.

Digitized by Google

Digitized by Google

DE TUSCULANO
M. T. CICERONIS

NUNC

CRYPTA-FERRATA

ADVERSUS

P. JOAN. LUCAM ZUZZERI

SOC. JESU

D. BASILII CARDONI

ABBATIS S. BASILII MAGNI DE URBE

Diſceptatio Apologetica.

BIBLIOTECA NAZIONALE DI NAPOLI

ROMÆ MDCCLVII.

SUMPTIBUS VENANTII MONALDINI BIBLIOPOLÆ IN VIA CURSUS.

EX TYPOGRAPHIA JOANNIS ZEMPEL

PROPE MONTEM JORDANUM.

SUPERIORUM PERMISSU.

Digitized by Google

Digitized by Google

D. BASILII CARDONI

ADVERSUS

P. JOAN. LUCAM ZUZZERI

SOC. JESU

Diſceptatio Apologetica.

I. CElebrem Marci Tullii Ciceronis Villam in ipſo eodem loco, ubi Cryptæ-Ferratæ Monaſterium eſt, olim extitiſſe, atque ex eo ſe longe lateque pandiſſe, vetus opinio eſt, jam uſque a primis Crypto-ferratenſis Cœnobii ducta temporibus, & plurium, atque doctiſſimorum Virorum conſenſu confirmata. Quia tamen nonnulli in medium prodiere, qui opinionem illam variis rationibus, ac monumentis evellere conati ſunt, inter quos Cl. Scriptor Joannes Lucas Zuzzeri Soc. Jeſu eamdem rem nuperrime aggreſſus eſt, &

Digitized by Google

pro viribus conatur ſtatuere Tuſculanam Ciceronis Villam eamdem eſſe, quæ nunc *Ruffinella* dicitur, & a Collegio Romano poſſidetur (1); idcirco nos ut antiquitatum amatoribus pro virili parte conſulamus, noſtrique Monaſtici Inſtituti Studioſis diverſos Cryptoferratenſis Cœnobii ſtatus, viciſſitudineſque enarremus; operæ pretium duximus, ſi hujuſmodi rationes, & monumenta ad examen revocaremus, ac diligentius excuteremus: qua in re cum doctiſſimo P. Jo: Luca Zuzzeri nobis potiſſimum res erit.

II. Ut autem hujuſmodi rem ordine ſuo perſequamur, & Tuſculanum Ciceronis in eo ſitu, ubi noſtrum Cryptoferratenſe Cœnobium exiſtit, poſitum revera fuiſſe auctoritate, monumentis, ac rationibus oſtendamus; ab hujuſmodi Tuſculani voce, & tum antiqua loci ipſius appellatione, tum novo nomine eidem a multo tempore attributo libet exordiri.

III. Principio itaque illud ſciendum eſt, circa Sæculi XI. fere dimidium hoc haberi, ut Cœnobii noſtri ſitus, tractuſque Crypta-Ferrata denominatus reperiatur: vetuſtius enim, atque primum, quod ea ſuper re nobis monumentum occurrit, in Diplomate extat Pontificis Maximi Benedicti IX., initium cujus eſt: *Sicut plurimum gaudemus*; quodque Anno Domini MXLIV. editum eſt (2); in eo etenim Diplomate talis ſubſcriptio habetur expreſſa: *Bartholomæus Ven. Abbas S. Mariæ Grotta Ferrata*: Quod certe quum XXXIX. poſt D. Nili ejuſdem Cœnobii Fundatoris obitum, annum incidat; hoc pri-

(1) *In Diſſertatione Venetiis anno 1746. edita, cujus titulus ſic habet*: Sopra un' antica Villa ſcoperta ſopra Fraſcati nelle appartenenze della nuova Villa del Collegio Romano.

(2) *Bullar. nov. edit. Romæ ann. 1739. ad ann. Chr. 1044. pag. 352. ex Cod. Traviſaneo edidit Nicolaus Coletus Ital. Sac. Tom. V. col. 1113.*

Digitized by Google

primum conſtat, vel ab ipſis Cœnobii ejuſdem primordiis factum eſſe, ut Tuſculanum hujuſcemodi appellationem ſortiretur. Porro autem tali denominationi occaſionem datam fuiſſe probabili conjectura dicendum eſt ab Imagine Sanctiſſimæ Deiparæ, quæ a SS. Nilo, & Bartholomæo in Crypta quadam collocata, cratibus ferreis obſepta fuit. Cui documenti ſuperius allati veritati ne quis fortaſſe quidquam ex eo detractum exiſtimet, quod in veteri Tabella, quæ in celebri PP. Benedictinorum Monaſterio Sublacenſi Ædiculæ SS. *Λιψάνοις* condendis deſtinatæ affixa eſt, perſpicue legitur, nempe: *Divi Baſilii Magni Caputium .... Divus Gregorius Nazianzenus .... ex Cappadocia in Italiam Joanni Cappadoci Cryptæ-Ferratæ in Tuſculo Abbati tranſmiſit ....* licet res parvi ſane momenti ſit, admonendus hoc loco lector eſt, ea in inſcriptione mendum ineſſe apertiſſimum, quod tali modo corrigendum ſit, *Joanni Cappadoci Sanctæ Agathæ Cœnobii Abbati*; quippe quum de eodem fama ſit, quod Anno Chriſti CCCLXX. Monaſterium illud S. Agathæ prope Tuſculum XV. ab Urbe milliario a fundamentis excitaverit. Eamdem præterea denominationem Tuſculani noſtri tum ex aliis monumentis, tum ex lapidibus, ac præcipue ex marmorea Inſcriptione, quæ prope ſacram Cryptoferratenſis Templi Turrim parieti infixa conſpicitur, deprehendere eſt. Hæc enim Epigraphe, in qua trium ſupra decem Abbatum Cryptoferratenſium nomina exhibentur, eſt hujuſmodi.

Obdor-

Digitized by Google

✠ ΕΚΟΙΜΗΘΗ Ο ΑΓΙΟΣ ΝΗΛΟΣ · ΕΤΟΣ ϚΦΙΓ ·
ΠΑΥΛΟΣ · Β · ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ · ΚΥΡΙΛΛΟΣ Γ · Δ ΟΣΙ
ΟΣ ΒΑΡΘΟΛΟΜΕΟΣ · Ε · ΛΕΟΝΤΙΟΣ · Ϛ ΑΡΣΕΝΙ
ΟΣ Ζ ΛΟΥΚΑΣ · Η ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ · Θ ΙΩΝΑΣ · Ι ΝΙ
ΚΟΛΑΟΣ · ΙΑ ΝΙΛΟΣ · ΙΒ ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΣ · ΠΑΡΕΛΑΒΟΝ
ΤΗΝ ΗΓΟΥΜΕΝΙΑΝ ΕΓΩ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΟ ΠΑΙΔΙΝ ΤΗΣ
ΚΡΥΠΤΟΦΕΡΡΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΡΟΥΦΡΑΝΟΥ · ΕΤΟΣ ϚΧΜ ·
ΙΝΔ Ι ✠

Obdormivit S. Nilus anno 6513. (Chriſti 1005.) *Paulus II. Hegumenus*, *Cyrillus III.*, *IV. S. Bartholomæus*, *V. Leontius*, *VI. Arſenius*, *VII. Lucas*, *VIII. Theodoſius*, *IX. Jonas*, *X. Nicolaus*, *XI. Nilus*; *XII. Theodoretus*. *Accepi Hegumeniam ego Nicolaus Alumnus Crypto-Ferratæ*, & *Rufrani anno* 6640., (Chriſti vero 1132.) *Indictione X.* Prioribus tamen temporibus, & ante noſtri Cœnobii fundationem non Crypta-Ferrata, ſed Tuſculanus appellabatur ager ille, quum præter dubium ſit, a Tuſculanis Comitibus D. Nilum liberaliter accepiſſe Tuſculani agri portionem ad Cœnobium conſtruendum, ut infra oſtendemus (1). Ex quo fit, ut Tuſculanum Crypta-Ferrata, & Crypta-Ferrata Tuſculanum ſit, ac merito dicatur.

IV. Id

(1) *Vide inferius num. XXXV.*

Digitized by Google

IV. Id ipſum aſſeverarunt Viri plane doctiſſimi, quos inter, ut Calmetium (1), & Cluverium (2), alioſque bene multos prætermittam, Philippus Ferrarius in ſuo Geographico Lexico (3) hæc habet: *Tuſculanum Grottaferrata, & S. Maria di Grottaferrata. Villa Ciceronis apud Tuſculum.* Jacobus Facciolatus in ſuo Vocabulario, quod ſtudioſæ Juventuti magna cum laude concinnavit, ita ſcribit (4): *Tuſculanum Grottaferrata, S. Maria di Grottaferrata; Villa Ciceronis in Agro Tuſculano, nunc ibi Cœnobium inſigne Monachorum.* Et Jacobus Prouſt Tuſculanum ſic interpretatur (5): *Quod in Tuſculano Agro aliquot poſt annis Ciceronis prædium fuit, nunc inſigne Monachorum Cœnobium, diciturque Grotta-Ferrata, Tuſculum autem eſt Fraſcati.*

V. Jam vero clara in luce poſito, quod Crypta-Ferrata, & Tuſculanum idem ſonare ſemper conſueverit; ut planum deinde faciamus, tale Tuſculanum illud eſſe, in quo M. Tul. Ciceronis Villa locata foret; monumenta, ac rationes, quæ rem conficiunt, proferre neceſſe eſt; & in primis eæ loci notæ, atque characteres, nimirum illius poſitio, aëris qualitas, ſoli fertilitas, aliæque conditiones expendendæ ſunt, quibus perſpectis evincatur, omnia quæ Tuſculano noſtro conveniunt, Tuſculano Ciceronis, atque ipſius Villæ convenire. Quum autem hujuſmodi loci dotes inter alios a Strabone potiſſimum Geographo accuratiſſimo enarrentur; ſingillatim unaquæque ipſarum expendenda nobis erit, antequam Adverſarii

(1) *In ſua Univerſali Hiſtoria ad ann. Chr.* 1004.

(2) *Italic. Antiquit. Cap. II. Lib. III. pag.* 994.

(3) *Pag.* 271.

(4) *Voce Tuſculanum.*

(5) *In notis, & interpret. Lib. I. M. T. Cicer. de Oratore not.* 3. *pag.* 14. *edit. Patav.* 1722.

Digitized by Google

ſarii objectionibus reſpondeamus; ut luculenter innoteſcat, quam apte, & quam vere omnes Cryptæ-Ferratæ ſimul, & Ciceronis Villæ congruentes ſint. Quod ut præſtemus, integram Strabonis (1) deſcriptionem prius apponamus oportet. Τὸ γὰρ Τοῦσκλον, ait ille, ἐστὶ λόφος εὔγεως, καὶ ἔνυδρος, κορυφούμενος ἠρέμα πολλαχοῦ, καὶ δεχόμενος βασιλείων κατασκευὰς εὐπρεπεστάτας. Συνεχὴ δ' ἐστὶ, καὶ τὰ τῷ Ἀλβανῷ ὄρει ὑποπίπτοντα τὴν αὐτήν τε ἀρετὴν ἔχοντα, καὶ κατασκευήν, Ἐφεξῆς δ' ἐστὶ πεδία, τὰ μὲν πρὸς τὴν Ῥώμην συνάπτοντα, καὶ τὰ προάστεια αὐτῆς, τὰ δὲ πρὸς τὴν θάλατταν. *Tuſculanum enim hic eſt Collis terra fertilis, & irriguus, placido ſe attollens vertice multis in locis, regia, pulcherrimaque capiens ædificia. Continentia vero ſunt illi, quæ Albano monti ſubjiciuntur eadem prædita virtute, & ornamentis; dehinc planities eſt, qua quidem Romam, ejuſque ſuburbia, qua vero mare contingens.*

VI. Ex hac autem Strabonis deſcriptione, ut diſcutiendum proponatur quid pro nobis, quid pro adverſario faciat; illud inprimis conſtituendum eſt, agrum illum, qui Tuſculani nomine inſigniendus, & in quo Ciceronianæ Villæ ſitus ſtatuendus ſit, debere eſſe primum terra fertilem, & irriguum, eminenti quidem loco poſitum, tum pariter minime adſcenſu arduum, ſed talem, qui & multis, & amplis continendis ædificiis ſit aptus, eoque ſoli ingenio, & præſtantia præditus, ut & fertilitati, & aquarum copiæ continendæ quammaximè opportunus ſit; quis autem non videt omnia hæc uni Cryptæ-Ferratæ, non autem Tuſculi dorſo, de quo Cl. P. Zuzzeri affirmat (2), apprime convenire? Ea ſiquidem non ſolum in eminenti planitie, teſte Bernardo Sacchi (3), poſita eſt, non ſolum

(1) *Lib. V. pag. 239.* (2) *Num. III. pag. 7.*

(3) *Lib. primo de Italic. Rer. varietate, & elegantia.*

Digitized by Google

ſolum uvis , pulcherrimiſque oleribus feraciſſima , & non ſolum in ea horti ſunt olerum pulcherrimi , ut Pius II. animadvertit (1); ſed & præterea nullus in iſtis partibus , tam aquis abundans Collis eſt, quam Crypta-Ferrata. Contra vero ſi loci illius natura attendatur, ubi noſter adverſarius poſitam fuiſſe Ciceronis Villam contendit (2), manifeſte deprehendetur , nullam ex iis laudibus habere , quæ a Strabone Tuſculano noſtro tribuuntur , quæque Ciceronis Villæ convenire ex ejuſdem ſcriptis , aliiſque teſtimoniis comprobatur. Primum enim neque ἔυγεως , neque ἔνυδρος λόφος erit: Quod autem præterea fertilis eſſe non poſſit , ea quidem fertilitate, quæ Tuſculano, ex Strabonis verbis , aſſignatur; ab ipſa ardui nimis montis natura , & ab aquæ defectu evincetur. Quum enim maxime ardua quæque loca ſilveſtria ut plurimum ſint ; permultum etiam fertilitati officit aquarum penuria , qua ea loca laboraſſe, evidenter colligere eſt ex iis, quæ mox dicentur , & ex quibus conficitur, attributa Tuſculani nullatenus Villæ *Ruffinella* dictæ , maxime vero Cryptæ-Ferratæ convenire. Primo ſane Ciceronis Villam valde irriguam fuiſſe perſpicuum ſatis eſt; atque eam aquarum copíam, præter alias, quibus ager noſter imprimis abundat, per aquam potiſſimum illam , quæ Crabra dicta eſt , (ut mox pluribus erit demonſtrandum) in eam fuiſſe derivatam . In aquæ autem Crabræ mentione, quæ a Frontino habetur, quum nulla de jugo, nulla de Tuſculi monte verba fiant ; primum & maximum hoc obſtaculum Cl. Viro P. Zuzzeri erit, ne is

(1) *Lib. II. pag. 570. Comment. Pii II. Pont. Opt. Max.*

(2) *Num. VI. pag. 9.*, *&* *Num. VII. pag:* 10. *hæc habet* : Prendendo poi la miſura della diſtanza dal luogo della ſcoperta Villa, che ſta ſul fine delle altezze del Monte Tuſculano . . . . &c.

recte efficere poſſit, Ruffinellam ſuam Ciceronis Tuſculanum habendam eſſe.

VII. Et antequam de loco, ubi aquæ hujuſmodi origo fuerit, quidquam dicatur, & priuſquam probetur, ex menſura diſtantiæ, in qua aquæ ejuſdem caput erumpebat, Crabram aquam montem, ubi Ruffinella eſt, perfundere minime potuiſſe, Sex. Julii Frontini (1) Viri Conſularis, cui ab Imperatore Nerva aquarum cura demandata fuerat, verba recitentur: *Præter caput Aquæ Juliæ transfluit aqua, quæ vocatur Crabra: hanc Agrippa omiſit, ſeu quia uſum improbaverat, ſeu quia Tuſculanis poſſeſſoribus relinquendam credebat; ea namque eſt, quam omnes Villæ tractus ejus per vicem in dies, moduloſque certos diſpenſatam accipiunt, ſed non eadem moderatione: Aquarii noſtri partem maximam ejus ſemper in ſupplementum Juliæ vindicarunt. Excluſa ergo eſt Crabra, & tota juſſu Imperatoris* (Nervæ nimirum) *reddita Tuſculanis*. His autem Strabonis, & Frontini teſtimoniis tam aperte Cl. Zuzzeri rationes eliduntur, ut quamvis ille multa erudite proferat, & mox recitatas utriuſque auctoris ſententias ſibi ſuffragari pro viribus contendat; luculenter tamen eidem adverſari, facili negotio poſſit quiſquis deprehendere. Frontinus equidem tacet quonam in loco Aquæ Crabræ fons prorumperet; attamen majores noſtri, & loci illius habitatores perpetuo tradiderunt, eam ſupra Cryptam-Ferratam ad radices propemodum Albani Montis prorupiſſe, quod etiam doctiſſimi Viri Lucas Holſtenius, & Ferrarius, ſeu Antonius Baudrand, qui ejus Lexicon Geographicum auxit, locupletavitque, non obſcure affirmarunt. Ille enim in Notis ad Cluverium (2) Aquæ Crabræ fontem milliario circiter & dimidio ſupra

(1) *De Aquaeductibus Cap. IX. edit. Poleni*. (2) *Pag. 719.*

ſupra Cryptam-Ferratam, & paſſibus biſcentum ab Aquæ Juliæ fonte ſe inveniſſe teſtatur; alter vero (1) memoriæ hæc tradidit: *Aqua Crabra . . . oritur in Latio ex Agro Tuſculano paulo ſupra Cryptam Ferratam*; quæ quidem ſententia cum Frontini loco nuper laudato maxime conſentit: Sic enim Aqua Crabra ad omnes Tuſculi Villas, quæ (ſi Gabinianam, vel alias pauculas excipias) haud in Tuſculano monte, ut auctor eſt Cl. Antonius Mancinellus Horatii Interpres, ſed ſub Tuſculo erant: (*tales enim Villæ*, ait ille, *ſub Tuſculo erant, ut diximus* (2) perduci comodiſſime poterat: Illud inſuper ex Frontini loco notandum eſt, quod ſententiam noſtram, & rei veritatem maxime confirmat; Aquam ſcilicet Crabram modo uni, modo alteri Tuſculani Villæ in dies diſtributam fuiſſe, *ſed non eadem moderatione*, Aquarioſque Romanos partem maximam ejus ſemper in ſupplementum Juliæ vindicaſſe, ex quo certe conficitur, quod, quantumvis juxta ſententiam Cl. Zuzzeri (cui poſtea ſuo loco reſpondebitur) Aqua Crabra in monte, in quo fere omnes pro lubitu ſuo collocat Villas (3), Ciceronis Tuſculanum irrigare potuiſſet, eum tamen vere irriguum, aquiſque abundans, ut a Strabone dicitur, reddere non poterat.

VIII. Profecto ad eam Aquarum copiam conficiendam etiam Tepulam Aquam confluxiſſe certiſſime dicendum eſt. Ea autem quum etiamnum in Crypto-Ferratenſi Territorio uberrime fluat, aſſertum noſtrum maxime corroborat. Et ſane, ſi quod Aldus Manutius Pauli filius (4) de Aqua Tepula

(1) *Pag. 200. dicti Lexici.*

(2) *In Ode prima Epodon.*

(3) *Num. LV. pag. 54., & 55.*

(4) *De Quæſit. per epiſt. lib. III. pag. 33.*

Digitized by Google

affirmat, perpendamus; hoc , quod diximus , veriſſimum eſſe reperiemus : *Aqua Tepula* , inquit ipſe , *ex Agro Lucullano* , *quem quidam Tuſculanum credidere* , *in Cælium Collem* , *Aventinum* , *& Capitolinum a Cenſoribus Cæpione & Longino perducta anno Urbis DCXVII. Hujus Aquæ fontes nulli fuere* , *Venis quibuſdam conſtabat* , *quæ interceptæ ſunt in Julia* : *itaque caput ejus obſervabatur a Piſcina Julia . Concipiebatur via Latina ad milliarium XI.*, *inde rivo ſuo in Urbem perducta Juliæ poſt mixta . Nam Agrippa Anno Urbis DCCXIX. ad milliarium XII. via Latina alterius aquæ proprias vires collegit* , *& Tepulæ rivum intercepit* ; *acquiſitæque ab Inventore nomen Juliæ eſt datum* , *ita tamen diviſa erogatione* , *ut maneret Tepulæ appellatio :* Quæ quidem omnia non modo dictis Frontini (1) conſentanea apprime videntur , quippè qui præterea de Aqua Julia loquens , eam *ad milliarium ab Urbe XII. Via Latina euntibus ab Roma dextrorſus millium paſſuum duum* collectam fuiſſe teſtatur ; ſed & Ciceronis menti & ſcriptis quam maxime congruit . Quum enim ex epiſtolis (2) ejus ſatis conſtet , ipſum aquarum copia valde delectatum fuiſſe ; & quum una Crabra , quæ certa quadam menſura in dies Tuſculanis Villis erogabatur , Tuſculano ἐνύδρῳ , ſeu illi aquarum affluentiæ , (ex iis quæ ſupra docuimus) minime ſufficere potuerit ; merito aſſeverare licet , Crabram , Tepulamque Aquas Juliæ mixtas in Tuſculanum ſuum a Cicerone fuiſſe perductas . Idque ex eo magis ac magis fit veriſimile , quia, quum aquæ iſtæ vel in ipſo Cryptæ-Ferratæ Territorio erumperent , vel prope illud ſaltem fluerent , facile Ciceroni erat , eaſdem colligere , atque in Villam ſuam derivare .

(1) *Loco citato in Cap. IX.*

(2) *Epiſt. ad Famil. lib. XVI. epiſt.* 18. , *& ad Q. Fratrem epiſt. prima lib. III.*

Digitized by Google

vare. Quod autem de hiſce omnibus nullus dubitandi locus reliquus ſit; ſatis eſt animadvertere, quod quantum ad Crabram, & Tepulam attinet, eæ adhuc in Crypta-Ferrata perdurant: de Julia vero, eidem aſserto noſtro firmitatem addit, quod idem Ferrarius ſcribit (1): *Juliæ ab Aureliano ducta in Tepulam XII. ab Urbe lapide incidebat*.

IX. Ne autem ad hoc propoſitum ea a nobis diſſimulentur, quæ ab adverſario noſtro coacervatim congeruntur, ad firmiſſima ea fundamenta convellenda, per quæ luce clarius evincitur, ex Aquarum Crabræ, & Tepulæ affluentia Ciceronis Villam in eo ſitu extitiſſe, qui a Strabone deſcriptus eſt; quomodo idem Cl. P. Zuzzeri ratiocinationem noſtram impugnandam aggreſſus ſit, videamus (2). Is profecto animadvertit, validiſſimo ſe conſtringi argumento, ea nimirum difficultate, quæ circa Aquam Crabram potiſſimum illi ſuperanda eſt; quo uno omnes illius rationes irritæ redduntur; ideo varia ſollicitus exquirit effugia, variaſque rationes aucupatur, quæ vel exigui momenti ſunt, vel quæ invicem etiam inter ſe pugnant, adeo ut ipſe ſibi non ſatis in ea re conſtare videatur. Primum quidem permotus loco illo Ciceronis contra Rullum (3): *Ego Tuſculanis pro Aqua Crabra vectigal pendam, quia a Municipio fundum accepi, ſi a Sylla mihi datus eſſet, Rulli lege non penderem*: ad variantes provocat lectiones, *Crebram* pro *Crabra*, Mancipium legendo pro *Municipio*, atque hujuſmodi rebus inſiſtendo, quod ad rei, & difficultatis caput omnino non facit; ſe difficultatis nodum diſſolviſſe per variationem vocum arbitratur; neque videt, etiamſi

(1) *Pag.* 58.

(2) *Num. XLI. pag.* 40.

(3) *Cap. II.*

iamſi *Crebra* legendum foret, opus eſſe, ut ipſe oſtendat, quænam ſit Aqua illa, pro qua crebro habenda Cicero ipſe Tuſculanis vectigal pendere deberet. Hîc Rhodus, hîc ſaltandum. Certe a Cl. Viro probandum, ac demonſtrandum erat aliam primum, præter Crabram, eſſe Aquam, cujus Tuſculani poſſeſſores eſſent, & quæ alia ab ea eſſet, quam Frontinus nominat. Hæc autem quum nulla ſit, nec ab eo nominetur; contra vero ex luculentiſſimis Frontini verbis pateat, *Crabram* eam eſſe Aquam, cujus proprietas penes Tuſculanos eſſet, ac poſſeſſio ab Agrippa & Nerva illis confirmata, & ex ea etiam Aqua omnes tractus illius Villas fuiſſe irrigatas; ab ipſa vectigalis penſione, quod idem adverſarius minime animadvertit, manifeſto deprehendimus, *Crebram* illam, quam ipſe fingere vult, ac nobis perſuadere, aliam certe nullam eſſe potuiſſe, præter Crabram ipſam, de qua apertiſſima, & luculentiſſima teſtimonia, atque argumenta ſuppetunt. Sicque aut Codicum auctoritatem, quos numero plures allegat, valde infirmam videri debere, aut dicendum, quod licet lectio vera foret, Crebra illa Aqua non alia niſi ipſa Crabra ſit, quam idcirco Cicero Crebram fortaſſe nominaverit, quod pro ea crebro habenda ad perpetuum vectigal ſolvendum Tuſculanis obnoxius eſſet.

X. Neque plus præterea veriſimilitudinis, aut rationis ineſt alteri argumento, quod idem Cl. Zuzzeri ex annorum ſerie (1) in ſui patrocinium accerſit. Is nimirum ut *Crebra* non *Crabra* in prælaudata adverſus Rullum oratione legendum eſſe oſtendat, ad tempus provocat, quo Ciceronis Villa aquæ iſtius beneficio irrigua eſſe incoeperit; ipſiuſmet Ciceronis locum producit ex poſtremo ejus libro Epiſtolarum ad

(1) *Num. XLVI. pag. 46.*

Digitized by Google

ad Familiares (1) excerptum, in quo ab eodem Cicerone, Tironem ſuum alloquente, Crabra nominatur, mox ex eo loco Auctor conficit, Ciceronem ibi de Crabra emenda agere; & quum a tempore, quo habita eſt Oratio in Rullum, ad tempus conſcriptæ epiſtolæ, ſecundum rationes ab ipſo adductas (2), decem & octo anni intermedii ſint, perſpicuum inde eſſe autumat, *Crabram* in loco contra Rullum legi non poſſe, cujus Aquæ emptio nondum facta eſſet. Hîc vero primum adverſarium noſtrum amice rogatum velim, undenam illi conſtet, in epiſtola ad Tironem de Crabræ emptione ſermonem eſse? Accuratiſſime legat, & perlegat integrum epiſtolæ contextum, mihique indigitet, ſi valet, ejus locum, ubi emptio aliqua memoretur. Certe quum in ea epiſtola de variis aliis rebus ſermo ſit, poſteaque verba illa excipiant: *De Crabra quid agatur . . . . velim ſcire*. Leviſſima mihi conjectura, ne dicam ſomnium, eſse videtur, quod de Aqua Crabra emenda Cicero cum Tirone agat. Verumtamen, quoniam hîc res meris tractatur conjecturis, quibus Cl. Zuzzeri diſsertatio contra monumentorum pondus tota innititur, demus nunc, ea in epiſtola Ciceronem de Crabræ emptione agere: quid quæſo vetat in iſta hypotheſi, ne cenſeamus, Tullium ibi loqui de Crabræ emptione derivandæ non quidem in Villam ſuam, quam eadem Aqua pridem abluebat, ſed in alium agrum, ſeu fundum, quem ipſe ſibi eſſet comparaturus? Nonne hoc ipſum Cl. Zuzzeri dum ſua intereſt, quamquam alio reſpiciens (3), animadvertit? Rurſus quid vetat, ne dicamus, aliud quidquam eveniſſe, cujus cauſa Cicero de

(1) *Epiſt. XVIII. ad Tironem.*

(2) *Loco ſuperius laudato.*

(3) *Num. XLIX. pag.* 48.

de Crabra meminerit , puta quod ipſius Aquæ pars diffluxiſſet , diſperiſſet , ſive quocumque alio modo deviata eſſet ; præſertim quum de unica Crabræ deficientia , alia aquarum copia ſuppetente M. Tullius agere videatur , dum ait : *Etſi nunc quidem etiam nimium eſt aquæ* ; niſi forte ad imbres tunc temporis decidentes , ut ex ipſo epiſtolæ contextu opinari quis poteſt, potuerit alludere.

XI. Verum bene habet, quod nobis rationes, & monumenta ſuppetunt , omnem hac ſuper re ſcrupulum omnibus, atque adeo adverſario noſtro eximendi, eumdemque in anguſtum redigendi, ut amet deinceps non meris verbis inſiſtere, & res quæ nullam cum iis affinitatem habent, deducere. Bene inquam habet, quod verba illa : *de Crabra quid agatur*: quid ſibi velint, optime ex eo licet colligere, quod conſtat, revera Ciceroni de hac Aqua Crabra litem aliquando fuiſſe ; ad quam litem per quam veriſimile eſt , per ejuſmodi verba epiſtolæ ad Tironem alludi, quod quidem Cl. P. Zuzzeri vel ignoravit , vel diſſimulavit. Melius præterea habet, quod de hujuſmodi Aquæ controverſia in Oratione pro Cornelio Balbo non modo aperte loquitur , ubi Juriſconſultos nominat , quos ea ſuper re conſulebat , ſed tali modo loquitur , ut noſtro adverſario valde quidem diſplicuerit, & omnem, quam in ſuis differentiis verborum, locorumque machinationem facit, evertat omnino : *Si nos de Aqua noſtra Tuſculana M. Tugionem potius , quam C. Aquilium conſulebamus* ; audiat Cl. Vir, audiant in anteceſſum adverſarii , *de Aqua noſtra Tuſculana*, agnoſcantque , aquam , quæ nomine eſt Crabra , Tuſculanam a Cicerone nominari ; quod indubitanter affirmat Grævius in locum illum Ciceronis hiſce verbis : *Crabra Aqua , quæ nunc Marrana dicitur*.

XII.

Digitized by Google

XII. Et quoniam ad convellenda ipſa firmiſſima fundamenta, per quæ Tuſculanum aſſeritur noſtrum, & quæ in irriguitate Soli, & Crabræ ſcaturigine vim validiſſimam habent, Adverſarius ipſe (1) ſuper nominibus modo Villæ, modo fundi, alias Horti tergiverſatur; operæ pretium eſt animadvertere, non modo eum ſibi minime conſtare, ſed ea quæ aperte contra ipſum ſunt, ſæpius in aſſerti ſui confirmationem aſſumere. Hoc vero manifeſtiſſimum fit ex eo, quod ipſe affert ad evincendum, quod etiamſi *Crabra* in loco Orationis contra Rullum legi oporteat, adhuc ex diſtinctione Villæ, & fundi, Ciceronis Villa non in loco Crabræ, ſed alibi, ubi ipſe nimirum vult, ponenda ſit. Quum enim Cicero in dicta Oratione affirmet, ſe vectigal Tuſculanis pro aqua Crabra pendere, quia a municipio, non autem a Sylla fundum accepiſſet; ſtatim Cl. P. Zuzzeri arripit occaſionem deducendi, quum pro fundo ſe vectigal pendere Tullius affirmet a Tuſculanis accepto, non autem a Sylla dato; Aquam Crabram ad fundum dumtaxat, non autem ad Villam pertinere debere; immo præterea fundum, & Villam in Ciceronis loco res eſſe inter ſe diverſiſſimas, ac propterea Villam in loco plane diverſo, quo Crabra minime pertingat, eſſe reponendam. Præclaram argumentandi rationem! quæ ab ipſis Ciceronis verbis ineptiſſima convincitur. En verba Ciceronis: *Ego Tuſculanis pro Aqua Crabra vectigal pendam*, *quia a municipio fundum accepi*; *ſi a Sylla mihi datus eſſet*, *Rulli lege non penderem*. En autem quod ex verbis illis, etiamſi cum P. Zuzzeri fundus pro re a Villa diſtincta haberi velit, a nobis deducitur magis certe probabili deducendi ratione, quam vana, ut plerumque fit, conjectandi forma; ex hoc enim quod Ci-

C cero

(1) *Num. XLIX. pag.* 48. *& ſeqq.*

cero ſe ad pendendum Tuſculanis pro Aqua Crabra vectigal, quoad fundum ab illis acceptum, ſe pronunciet obnoxium, a qua obligatione ſe immunem ait fuiſſe futurum, ſi a Sylla accepiſſet; arguimus nos, & merito arguimus ex ipſa acceptionis diſtinctione, & Syllæ nominatione Crabram ad Tuſculanum, ſeu Villam, ſeu fundum debuiſſe pertinere. Manifeſtum eſt enim, quum per occaſionem, in qua de pendendo tributo agitur pro fundo a Tuſculanis non a Sylla dato, unius Crabræ mentio habeatur; per axioma illud fieri, ut eadem, quantum ad ipſius Aquæ Crabræ relationem, cenſenda ſint, ſive fundus, ſive Villa, quæ vel a Tuſculanis, vel a Sylla quovis titulo Ciceroni eidem data forent.

XIII. Verum hæc obiter a nobis dicta fuerint, & ut umbras umbris opponeremus, obſequuturi adverſarii ingenio, qui ludicris plane armis pugnans, valida, quæ contra ipſum ſunt, tela nequaquam advertit. Non advertit, inquam, locum hunc maxima vi ipſum, & Ruffinellam ſuam impetere; ſive quia ad aſſertum ſuum corroborandum Auctorum verba temere aſſumit; ſive quia Auctorum loca oſcitanter, & textum ſine contextu legit. Profecto enim, ſi locum Orationis contra Rullum attente examinaſſet, & caput illud Agrariæ legis, in quod Cicero invehitur, attendiſſet; luce clarius obſervaſſet, non ad alium finem a Cicerone de vectigali pro Aqua Crabra pendendo mentionem fieri, niſi ut ante Populi Romani conſpectum ponat effectus, qui ex legis illius acceptione exiſterent, utque detegat, quorſum verſutia, ac malitioſa Tribuni Plebis lex collimare videatur; ad quod oſtendendum, vectigal, quod ipſe pro ſua unius ejuſdemque Tuſculanæ Villæ aqua pendebat, exempli dumtaxat gratia in medium profert. Qua quidem ex re neutiquam illud emergit,

git, quod opinatur Adverſarius, diſtinctionem fieri fundum inter a municipio acceptum, & Villam, quæ a Sylla ad eum pervenire potuiſſet. Verum conficitur apertiſſime, Villam ſuam eam eſſe, pro cujus Aqua Crabra idcirco ipſe Tuſculanis vectigal pendebat, quod fundum in emptione ea conditione acceperat, quæ illi inerat, quum illi mancipio tradita eſt. Quod ſi Cl. P. Zuzzeri (1) animadvertiſſet; primum cum optimis & exemplaribus, & Criticis *mancipio* dumtaxat, legendum putaſſet; (quia ſi *municipium* legas, nullus Ciceronianæ argumentationis, atque contextus Orationis ſenſus ſit,) deinde deprehendiſſet, non duas innui venditiones, ac duarum rerum diſtinctarum, ſed totum ſermonem per hypotheſim, ut ajunt, eſſe; animadvertiſſet ad verba illa: *quæ poſt Marium, & Carbonem Coſs...... data, aſſignata, vendita, conceſſa ſunt*, ad quæ Cicero alludit per illa verba *ſi a Sylla mihi datus eſſet*; atque id evidenter confeciſſet, Ciceronem de Villa ſua, quæ certe Syllæ fuerat, hoc declarare, nimirum quod ſi ea per illas aſſignationes, aliaſve ejus generis conceſſiones data illi fuiſſet; futurum fuiſſe, ut diverſæ conditionis cenſeretur (videlicet immunis,) quam illius conditionis, cujus erat, quod a ſe mancipio eſſet acquiſita; ex quo tantum abeſt, ut id, quod Adverſarius vult, confici poſſit de Villæ nimirum, & fundi diſtinctione, ut potius ex eo vel cuicumque manifeſtum fiat, de una eadem Villa, Tuſculana nempe, ſub diverſo tamen titulo, ac reſpectu ſermonem haberi.

XIV. Præterea, recondita quidem non ſunt, quæ (2) de diverſa Villæ, fundi, horti acceptione animadvertit, quum

c 2 nemo

(1) *Num. XLII. pag.* 41. *& ſeqq.*

(2) *Num. XLIX. pag.* 48.

nemo ſit paululum in antiqua verborum Latinorum ſignificatione verſatus, qui hujuſmodi res ignoret. Nemo, inquam, ignorat, pro diverſa vocum, quas Scriptores ipſis quandoque affigere voluerunt, notione, diverſo quandoque modo alias intelligi Villam, alias hortum, alias fundum; aliam præterea eſſe Villam Urbanam, aliam ruſticam, aliam fructuariam: cæteraque id genus. Verum quid tum? Eſt enim etiam certiſſimum, vocem hanc fundum, ut plurimum in genere, ut ajunt, accipi; ac per eam totum & prædii, & Villæ, totiuſque ruſticæ poſſeſſionis tractum comprehendi: ex quo etiam factum eſt, ut pro tota aliqua ſorte ſeu pecuniaria, ſeu in alio bonorum capite conſiſtente intelligatur. Quod ſane etiam evidentiſſimum ex eo efficitur, quod vox ea fundus a Romano Oratore ad Populum Romanum prolata, ut illud obtineret, quod Orator ipſe intendebat, abſurditatem nempe novæ Agrariæ legis oſtendere, ejuſmodi eſſe debebat, quæ in univerſæ multitudinis mentibus talem notionem excitaret, per quam non de exigui cujuſdam prædioli conditione immutanda, ſed de maximis rerum poſſeſſionibus, & juribus, quæ ſuper iiſdem haberi poſſent, diſceptaretur.

XV. Sed jam ut ad aliud illud deveniamus ex iis, quæ in principio poſuimus, ad alteram nempe notam a Strabone aſſignatam, per quam Tuſculani ab ipſo deſcripti dotes cum amœnis deliciarum Tuſculi Villis, cumque Villa Tuſculana nostra congruere videantur; pergratum illud ſe offert, quod Tuſculanum ipſum deſcribatur, nempe Collis non ſolum terra fertilis, & irriguus, quæ dotes Tuſculanæ Villæ, quam confingit Adverſarius, ut hactenus oſtenſum, minime conveniunt; verum etiam quod his multis in locis & placido ſit adſcenſu, ſeque veluti ſuaviter, & ſenſim attollat; quod quidem

dem novæ Cl. P. Zuzzeri opinioni tam contrarium eſt, totque rationum ipſius, quibus ad eamdem ſuam opinionem ſuſtinendam adducitur, abſurda oſtendit; ut ſi parum ſibi conſtans in iis viſus eſt, quæ hactenus circa controverſiam de Aqua Crabra excuſſimus; multo ſane inconſtantior in iis, quæ mox examinanda ſunt, manifeſto deprehendatur. Is igitur contra præcipuam hanc, quam nunc diſcutimus, Strabonis de Tuſculano notam, atque omnium receptam, & confirmatam opinionem, genio tantum indulgens, & partibus ſuis; nequaquam veritus eſt, Ciceronianam Villam ex placido, amœno, & æquabili Collium tractu, ubi per tot annos ſita fuit, repente convellere, & in magis arduam Tuſculi ſummitatem tranſportare, utque eam autem ibi retineat, operæ pretium eſt, lectorem perpendere monumenta rationum, quibus eamdem circumvallat.

XVI. Inter alia itaque ait Adverſarius Ciceronis Villam in ſummo Tuſculo debere eſſe poſitam, quod (1) Gabinianæ Villæ propinqua eſſet. Hîc vero, ut omittamus, unde ipſi de certo Gabinianæ Villæ ſitu conſtet, concedamuſque Gabinii Villam in eo ſitu, ubi ipſe vult, fuiſſe collocatam; alterum ſequitur, ut ipſe idem duo alia explanet, tum Ciceronis Villam revera illi fuiſſe conjunctam, ſeu conterminam, tum ex hujuſmodi propinquitate confici eamdem Ciceronis Villam in præcelſa illa altitudine ſitam eſſe debuiſſe. Ad hoc probandum autem fiducia plenus Ciceroniana illa arripit (2): *Quum Domus in Palatio, Villa in Tuſculano altera ad alterum Conſulem transferebantur.... in fundum Vicini Conſulis* (Gabinii) *non inſtrumentum, aut ornamenta Villæ, ſed etiam arbores transfe-*

(1) *Num. VI. pag. 8. & ſeqq.*

(2) *Pro Domo ſua Cap. 24.*

transferebantur. Grave ſane, & Achillæum tale argumentum Adverſario viſum eſt, ut in ſummo Tuſculi vertice Ciceronis Villam fuiſſe debeat exiſtimari: Nobis vero perquam leviſſimum: primo quod hoc teſtimonium non ſit gravitate ſua alteri teſtimonio, & auctoritati præponderans, cujuſmodi a nobis præmiſſum eſt: ſecundo, quod res Oratorio more, & exagerandi cauſa prolatæ, vix minimum habent fidei momentum in iis, quæ ad hiſtoriam pertinent; poſtremo vero, quod tot reponi nullo negotio poſſunt, tot hîc pugnantia ſe manifeſtant, tot abſurda emergunt, ut hujuſmodi vicinitas, quæ dici poſſit, prorſus nihil aſſerto noſtro officiat. Principio ne tantum fidat Cl. Vir ſuper hujuſmodi vicinitatis voce, neve tum ipſe allucinetur, tum alios in allucinationem inducat, ad Logicæ ſcientiæ Canones eum mentem revocare velim, atque attendere, quænam maxima falſorum ratiociniorum inter homines cauſa potiſſimum exiſtat. Ea autem ſine dubio eſt, quod homines voces relativas, quæ per ſe nihil, niſi cum reſpectu ad aliam quampiam rem, innuunt, pro re aliqua tamquam poſitiva, & per ſe exiſtente accipiunt. Atque hoc eſt, videlicet id, quod ipſi Cl. Viro impoſuit. Vicinitatis vocabulum unum ex relativis vocabulis eſt; nec ex eo, quod vicinus a Cicerone dicatur ſibi Conſul Gabinius, deducendum ſtatim eſt, Villam illius Gabinii Villæ proximam, atque contiguam fuiſſe; quum potuerit itaque Ciceronis Villa Gabinii Villæ vicina aliarum Villarum reſpectu affirmari, etiamſi aliquanto nec modico intervallo diſtans eſſet: libens altera illa illa Ciceronis verba, quæ Adverſarius noſter ex alio loco adducit ad hanc rem probandam, uſurpavero (1): *Bona ad vicinum Conſulem de Palatio, de Tuſculano ad item vicinum alterum*

(1) *Poſt redit. in Senatu Cap. 7.*

terum Conſulem, *deferebantur*; Quid ſibi velint hæc verba, niſi ad ideas relativas attendamus, argumentationem conficiemus talem plane, qualem Cl. P. Zuzzeri (1): *Se addunque la Villa di Gabinio era ſituata nell'altezze del Monte Tuſculano, e ſe quella di Cicerone l'era vicina, convien dire, che ſteſſe ſul medeſimo Monte ancor queſta*. Mirum ni idem Adverſarius tali ratiocinationi addiderit, quod erat demonſtrandum; immo vero nos in ejuſdem gratiam addemus, quod talis a vicinitate neceſſitas erat, ut ipſa in Tuſculano monte ſita eſſet; ut, ſi non aliter fieri poſſet, Gabinianæ Villæ eſſet imponenda.

XVII. Cui neceſſitati Ciceronianam Villam in tam arduo loco imponendi, quoniam ex Adverſarii ſententia ſuffragari antiqui Horatii Commentatoris locus tam manifeſte videtur, ut ſuper eo is ſerio audeat triumphare; operæ pretium eſt, Poetæ verſus, & Interpretis expoſitionem hîc referre, ut Lector per ſe ipſe a principio agnoſcat, quam infirma ſint ea argumenta, quibus idem Adverſarius tamquam fortiſſimis, & evidentiſſimis rationibus, & monumentis pugnare ſibi perſuadet. En Horatii veſus (2):

Nec ut ſuperni Villa candens Tuſculi
Circæa tangat mœnia.

Et Commentatoris verba: *Superni* hoc eſt *in Monte ſiti*, *ad cujus* (Montis) *latera ſuperiora Cicero ſuam Villam habebat Tuſculanam*. Quid ergo? Quid inde ex hujuſmodi nempe Commentatoris verbis conficiendum eſſe vult Cl. P. Zuzzeri? Nempe clariſſime argui, Ciceronianam Villam in ſummo montis vertice, ac ſupra Tuſculum ſitam fuiſſe. Ego autem pace ejuſ-

(1) *Num. 6. pag. 9.*
(2) *Epodon Od. prima verſ. 29.*

Digitized by Google

ejuſdem dicam, ex talibus Commentatoris verbis, nihil minus confici, quam quod ipſe intendit affirmare. Et ne cuiquam ſcrupulum moveant duo illa verba, *latera ſuperiora*; ad inferiora paulum deſcendamus, & in particula, ſeu propoſitione *ad*, & voce *latera* ab Interprete appoſita tantiſper immoremur; ſtatimque deprehendemus, Ciceronis Villam non in ſuperioribus quidem Tuſculi jugis, ſed ad eorumdem latera ſuperiora collocatam; quod idem eſt ac dicere, Ciceronianam Villam *prope*, ſeu *verſus* latera ipſa ſuperiora, inferiorum reſpectu, ſive ad eorumdem radices ſitam extitiſſe. Cujus particulæ uſum ſi Cl. P. Zuzzeri (1) animadvertiſſet, quod ſexcentis Latinorum Auctorum exemplis ad rem noſtram probare poſſemus; non tantopere quidem ſuper Commentatoris verbis exultaſſet, quaſi auctoritatem omni interpretatione, atque exceptione ſuperiorem, ut ipſe ait, a ſe ſtantem haberet.

XVIII. Ex hujuſmodi autem ratiocinandi methodo, mirum non eſt, ſi alia etiam Adverſarius peccet, atque in ſitu Villarum ſtatuendo, Villæ tantummodo, ſeu primarii ædificii rationem habeat, nec ſecum reputet, quanta earumdem extenſio eſſe poſſit, & quantum quoquoverſus ſpatii comprehendant. Sane quidem qui ſedulus fuit in dimetiendo intervallo (2), quod a Crypta-Ferrata ad ſummum Tuſculi dorſum intercedit; poterat item etiam aliquam menſuram inſtituere, ac mente concipere totius tractus, vel ambitus, quo magnificæ illæ Villæ continerentur, ac tali ratione nec eas tam in anguſtum conjeciſſet, quam mox demonſtraturi ſumus, ſeque aliis exſolviſſet nodis, qui nullo negotio expediuntur, atque ea

(1) *Num. IV. pag. 7. & 8. Ibidem num. V.*
(2) *Num. VII. pag. 9. & 10.*

Digitized by Google

ea in re operæ noſtræ peperciſſet ad ea diluenda, quæ nullius momenti ſunt. Ex quibus illud, in quo tam fortiter pugnat, (verba nempe Ciceronis ſuperius recitata) *In fundum autem Vicini Conſulis non inſtrumentum, aut ornamenta Villæ, ſed etiam arbores transferebantur* (1), facillime etiam explicatur; ubi animadvertitur, Villam aliquam, magnificàm potiſſimum extenſione ſua non modo domum, ſeu inſulam, verum & alia ruſtica ædificia, prædiaque adjuncta, ac fundos complecti poſſe, unde & bene eo reſpectu vicinitas Conſulis Gabinii, atque arborum, cæterorumque ornamentorum, ſive inſtrumentorum translatio in ejuſdem fundum convenire poſſe intelligatur; & magis quod Adverſarius alio loco (2) fundi vocabulum in ſententia ſua contra nos pro parvi etiam prædioli notione accipiendum eſſe contendit.

XIX. Porro autem ad has rationes, quæ Adverſarii ejuſdem noſtri aſſertum de Ciceronis Tuſculano in ſummo Monte locando plane ſubvertunt, alia accedunt obſtacula, atque impedimenta, a quibus ut ſe expediat, hoc opus hic labor erit. Magna enim illi ſe offert difficultas ex variis aliis Ciceronis locis, in quibus pro deſcriptione, quam apponit, ſitus aliarum Tuſculi Villarum, partiumque Villæ ſuæ ad illas reſpectu, Cl. P. Zuzzeri Topographia efficta de conjunctione Gabinianæ & Ciceronianæ Villarum omnino evaneſcit. Quomodo autem hac de re plane convincamur, ſingillatim expediam. Primum Cicero hæc habet (3): *Vir magnus & nobis omnibus amicus L. Lucullus ferebatur quam commodiſſime reſpondiſſe, quum eſſet objecta magnificentia Villæ Tuſculanæ,*

d *duos*

(1) *Num. VIII. pag.* 10., *&* 11.

(2) *Num. L. pag.* 49.

(3) *Lib. III. de Legibus.*

Digitized by Google

duos ſe habuiſſe vicinos, ſuperiorem Equitem Romanum, inferiorem Libertinum, quorum quum eſſent magnificæ Villæ, concedi ſibi oportere, quod iis, qui tenuioris ordinis eſſent, liceret.

XX. Quum autem omnibus verioribus argumentis conſtet, Villam paullo ante nominatam Gabinii Villam fuiſſe; quamnam inibit rationem Adverſarius, ut inter Gabinii & Luculli Villam ſpatium inveniat ad Ciceronianam ſuam collocandam? Quod autem ea, quæ Luculli Villam contingebat. magnifica Villa, quæque excelſo loco erat poſita, Gabinii reipſa eſſet, planiſſimum fit Ciceronis ipſius verbis, quæ ſubſubjicimus (1): *Villam ædificavit in oculis omnium tantam, Tugurium ut videatur eſſe illa Villa, quam ipſe Tribunus Plebis pictam olim in Concionibus explicabat, quo fortiſſimum, ac ſummum Civem in invidiam homo caſtus, & non cupidus vocaret*, & alibi (2). *Ad cælum . . . . extruxit Villam in Tuſculano viſceribus Ærarii*; & alia illa (3): *Ad hunc Tuſculanum montem extruendum*: quod autem præterea altera Luculli foret, manifeſtum fit ex comparatione, quæ utriuſque a Cicerone fit per verba illa: *Tugurium ut jam videatur eſſe illa Villa* (Lucullana nempe), ad quam ipſe Tullius, utpote illi Gabinii oppoſitam & propinquam alludit. Hinc autem multa confici poſſunt, quibus ſemper inveriſimilior, atque improbabilior Adverſarii ſententia oſtendatur, noſtra autem magis magiſque confirmetur. Si enim pro vero hîc probatum eſt, Gabinianam Villam ſuperiorem, Lucullanam illi proximam, & præ illa inferiorem; ex ſententia autem Adverſarii ejuſ-

(1) *Oratio pro Sextio cap.* 43.
(2) *Pro Domo ſua cap.* 47.
(3) *In Piſonem cap.* 21.

ejuſdem (1) nonniſi duæ tantum Villæ in Tuſculi ſummitate locari poſſint, dicendum erit, Ciceronianam Villam extra prædicti montis ſummitatem, atque adeo in loco monte ipſo inferiore ponendam eſſe: quod alia etiam ex re magis probatur.

XXI. Ex pluribus Ciceronis ipſius teſtimoniis (2) certum eſt, Villæ ſuæ in Tuſculano Lucullum vicinum habuiſſe, & Tullii ipſius morem fuiſſe, quoties in ſua diverſabatur, ad Lucullanam identidem ſæpe ſe conferre librorum petendorum, vel aliquid lectitandi gratia. Certe ſi talis Villa (Ciceronis) in eo Tuſculi dorſo fuiſſet, quod Cl. P. Zuzzeri deſcripſit, & non Gabiniana potius, ex eo tam edito loco in Luculli Villam, quam ſic longe inferiorem habuiſſet, contendens, per non modicum tractum deſcendere debuiſſet, unde in Ciceronis ipſius lucubrationibus, ubi de tali tranſitu in Luculli Villam mentionem facit, verba hæc *deſcendimus*, vel *deſcendi* reperiremus; quemadmodum ubi voces illæ propriæ ſunt, ab eo factitatum invenimus. Sic enim de ſua Academia loquens, quæ in ſuo Tuſculano erat, quæque inferiori in loco poſita erat, habet (1). *Poſt meridiem in Academiam deſcendimus*, & alio in loco (2): *Itaque expoſitis Tridui diſputationibus, quartus dies hoc libro concluditur, ut enim in inferiorem deambulationem deſcendimus*. Quum tamen ipſe acceſſum ſuum ad Lucullanam Villam ſignificat, verbo veniendi non deſcendendi uſum deprehendimus (3). *Nam*, inquit, *quum in*

d 2

(1) *Num. X. pag. 12.*
(2) *De Finibus lib. III., & IV.*
(3) *Tuſculan. Quæſt. lib. II.*
(4) *Ibidem lib. IV.*
(5) *De Finibus lib. III.*

Digitized by Google

in Tuſculano eſſem, vellemque e Bibliotheca pueri Luculli quibuſdam uti libris, veni *in ejus Villam, ut eos ipſe, ut ſolebam, inde promerem; quo quum veniſſem* . . . & poſt pauca, *cauſſa fuit huc veniendi; ut quoſdam hinc libros promerem . . . veni ut auferrem* (Commentarios Ariſtotelicos) *quos legerem, dum eſſet otioſus*; tandemque ſermonem, quem cum M. Catone illic inſtituerat, ſic clauſit (1). *Sed quoniam adveſperaſcit, & mihi ad Villam revertendum eſt, nunc quidem hactenus: verum hoc idem ſæpe faciemus*: ex quibus poſtremis etiam verbis magnum accedit pondus ad evincendum, nequaquam fieri potuiſſe, ut Villa Ciceronis in loco Ruffinellæ eſſet ſita. Quum enim non modo nulla de deſcenſu, & adſcenſu per Ciceronem mentio fiat, ſed etiam de frequenti hinc atque hinc reditu ſermo habeatur; *quod & ſæpe faciemus*, & prius, *veni in ejus Villam, ut eos ipſe, ut ſolebam*, inde promerem: vel ex hoc ipſo extra omnem dubitationis aleam poni debet, non fieri potuiſſe, ut ex tam arduo, & difficili tractu, provecta jam ætate quum eſſet tunc Cicero, tam facile ac libenter ultro citroque commearet. Eo vel magis quoque, quod quum hujuſmodi frequens acceſſus & receſſus commentandi gratia inſtitueretur, nemo non videt, quam inveriſimile ſit, eruditas diſputationes a doctis illis habitas, dum ſe vel præcipiti loco, ut ita dicam, dimitterent, vel ardua montium conſcenderent.

XXII. Sed quid pluribus argumentamur? Tam perſpicua, tam manifeſta ſigna ſunt verba ipſa, quæ Cicero ad hanc rem uſurpat, ut vel ſola omnem explodant Adverſarii hypotheſeos improbabilitatem; quodque maximum eſt, magis magiſque Strabonis ideam de Tuſculani ſitu, & genio, noſtram-

(1) *Ibidem lib. IV.*

ſtramque, & æquiorum eruditorum de Ciceroniana Villa in Crypta-Ferrata traditionem confirment. Convenit nos inter, atque Adverſarium, præter primarium ædificium, duo alia Ciceronem gymnaſia habuiſſe, atque aliquanto ab eo ædificio diſſita, ac remota, ad quæ animi gratia identidem divertebat; ſuperius nempe alterum, cui nomen Lycei, alterum inferiùs, quod Academiæ nomine diſtinguebatur. Hîc jam conſulantur Opera Ciceronis; ubi de ſuo ad utrumque locum acceſſu mentionem habet: ob oculos ponatur Topographiæ ſpecies, quam P. Zuzzeri proponit: convertantur autem oculi ad Crypto Ferratenſis ſitus facilem illum æquabilemque tractum. Quid ait Cicero? quibus verbis utitur? ſequentibus; quæ licet non ignoret Adverſarius, eaque laudet; mirum ſane eſt, eum non videre quam perperam ſententiæ ſuæ reſpondeant. Et quidem ſic habemus (1): *Quibus de rebus & alias ſæpe, & paulo accuratius nuper quum eſſem cum Q. Fratre in Tuſculano, diſputatum eſt: nam quum* ambulandi *cauſa in Lyceum veniſſemus: id enim ſuperiori Gymnaſio nomen eſt* (2). Et *Nam quum de Divinatione Q. Frater ea diſſeruiſſet, quæ ſuperiore libro ſcripta ſunt, ſatiſque* ambulatum *videretur, tum in Bibliotheca, quæ in Lyceo eſt, adſedimus*. Quibus exprimendi formulis, quas adhibet pro itinere ad ſuperius Gymnaſium ſignificando, non abſimilia etiam uſurpat, qunm de altero loco agitur, qui reſpectu prioris erat inferiòr, ut facile intelligas non de operoſo itineris molimine, ſed de commoda ingrediendi opera rem intelligi, & quam maxime verbis Strabonis ἠρέμα κορυφούμενος, placidos ſe attollens adſcenſu, hæc omnia reſpondere (3). *Itaque quum ante*

(1) *De Divinitat. lib. I. cap. 1.* (2) *Ibidem lib. II. cap. 1.*
(3) *Tuſculan. diſputat. lib. II. cap. 1., & lib. III. cap. 1.*

Digitized by Google

ante meridiem dictioni operam dediſſemus, ſicut pridie feceramus, poſt meridiem in Academiam deſcendimus . . . . eſt autem ambulantibus *ad hunc modum ſermo ille nobis inſtitutus* (1): Et *Itaque expoſitis Tridui diſputationibus, quartus dies hoc libro concluditur, ut enim in inferiorem ambulationem deſcendimus, quod idem feceramus ſuperioribus diebus : ſic acta res eſt.*

XXIII. Et quoniam ad peculiarem ædificiorum mentionem, quæ in Ciceronis Tuſculano, præter princeps Villæ ædificium, exiſtebant, devenimus; & in eo adhuc verſamur loco, ut pugnantes Cl. P. Zuzzeri inter ſe rationes excutiamus; non videtur & hanc prætermitti debere, quæ ex iis quæ repugnantiam habent, omnium repugnantiſſima eſt: quod ex iis animadverſionibus, quas hîc ſubjicimus ad evidentiam uſque compertum habemus. Ex Ciceronis verbis, & ex Patris Zuzzeri confeſſione (2) conſtat, memorata ædificia invicem inter ſe diſtantiæ non modicum habuiſſe. Animadvertat ergo Lector; ſi in ſententia Adverſarii Ciceronis Tuſculanum in Ruffinella ſtatuatur, quid inde abſurdi exoriturum ſit. Si enim ipſe, ut evincat, Tullii Villam in memorato loco eſſe, ad ſpatii menſuram confugit, & Gabinianæ Villæ vicinitatem ſuam præcipuam, & maximam rationem adducit, eamque ita propinquam facit, ut nonniſi tertia milliarii parte diſſitam velit (3): Hic ego eum optimo jure rogaverim, ut ſpatium mihi indicet, in quo ſuperius Ciceronis Gymnaſium reponendum ſit, viæque tractum, per quem inſtitutæ illæ ad commentandum deambulationes conficerentur. Non modo enim ſecundum

(1) *Ibidem lib. IV. cap. 1., & lib. V. cap. 1.*

(2) *Num. XIII. pag. 15.*

(3) *Num. XL. pag. 60.*

dum menſuram ab ipſo poſitam, deambulationis locus deerit, verum utriuſque Villæ ambitus tam anguſtis limitibus erit circumſcriptus, ut altera in altera contineri debere videatur. Quod autem Tuſculánum Ciceronis fundo late extenſo nequaquam careret, tum ex dictis ambulationibus ad utraque ſeparata, atque inter ſe diſtantia Gymnaſia, optime colligitur; tum ex regula illa in ædificandis Villis præſcripta, ut fundi & Villæ ſpatia apto ſibi modo reſponderent. Cato (1): *Ita ædifices, ne Villa fundum quærat, neve fundus Villam*, & Plinius (2): *Modus hic probatur, ut neque fundus Villam quærat, neque Villa fundum . . . . . quum Villa Scævolæ fundus careret, Villa Luculli agro*, ex quibus poſtremis maxime verbis Plinii oſtenditur, minime factum eſſe, ut & Cicero in hujuſmodi errorem inciderit. Quum enim is, ut alibi diximus, Lucullum vicinum haberet; quam notam in ædificandi ratione Lucullus incurrit, ab eadem certe Cicero nequaquam immunis evaſiſſet. Quæ quum ita ſint; aut ſententia Adverſarii noſtri prorſus vel ex hoc inveriſimilis eſt; aut debito ſpatio duabus Villis Gabinianæ & Ciceronianæ aſſignando, confictum quidem Ciceronis Tuſculanum totam pene Gabinianam occupare, Gabinianus autem fundus tam longe extendi deberet, ut intra vetus Tuſculum collocandus foret.

XXIV. Quarta reſtat nota, ſecundum quam, ex Strabonis ſententia, Tuſculanum Ciceronis non in dorſo Tuſculi, ſive in Ruffinella, optime vero in Crypto-Ferratenſi Agro ſit reponendum. Quid igitur ait Strabo? Quid de Tuſculano affirmat? Profecto Collem hunc non modo fertilem, irriguum, variiſque in locis placidiſſime aſſurgentem, verum & regiis, pul-

(1) *De Re Ruſtica cap. 3.*

(2) *Hiſt. Natur. lib. XVIII. cap. 6.*

pulcherrimiſque ædificiis exornatum eſſe aperte teſtatur. Hoc autem in præſentia nobis inſtat, ut probemus, non modo notam hanc Cryptæ-Ferratæ quam maxime convenire, verum etiam id tam eſſe contrarium ſyſtemati Adverſarii noſtri, ut luce clarius perſpicuum fiat, omnia contra illum eſſe, cuncta autem pro aſſerti noſtri confirmatione pugnare. Atque ut ab iis, quæ minoris momenti ducimus, exordiamur; utque aliis, quæ pro ſe affert, atque objicit Cl. P. Zuzzeri, paria referamus; hoc conſiderandum lectori primum proponimus, quinam ſit vere is locus, qui regiis pulcherrimiſque ædificiis capiendis aptus eſſe poſſit. Noſterne qui, ut adhuc probatum eſt, placido ac ſuavi adſcenſu ſe erigit, & lato tractu protenditur, an vertex anguſtus, & præruptus, quem nobis Adverſarius noſter vindicare contendit? Hoc autem Crypto-Ferratenſem noſtrum agrum inviſenti factis prius, quam rationibus apertum fiet. Quocumque enim luſtrando acceſſerit; pauca prædia, paucas Villas inveniet, in quibus veterum pavimentorum, ædificiorumque diſruptorum materies conſpicua non ſit. Ex hiſce autem nos in hac diſsertatiuncula noſtra pauca ſane ex quamplurimis dabimus, idque non ea gratia, ut monumenta hæc eruditis proponere, aut hiſce armis pro cauſa noſtra, quibus certe non eget, pugnare velimus, ſed ut ex hac etiam parte noverit Cl. Vir quid novis ſuis inventis, ac monumentis ex parte noſtra referri poſſit.

XXV. Ne igitur hîc expendendum proponamus (quod non minimam meretur animadverſionem) Monaſterii noſtri veteris ædificii partem tali in loco ſitam conſpici, ubi ſub terram diverſæ vetuſtatis reliquiæ porticus appareant reticulato opere inſignes, ne de orbiculata menſa diſſeramus, quæ,

ut

Digitized by Google

ut nonnullorum tulit opinio (1), ille eſt Trapezophorus, cujus meminit Cicero (2), quique in Pamphilianam Villam via Aurelia, una cum Hermathena ab eodem Cicerone (3) commemorata, & prope Cœnobium noſtrum reperta, translatus fuit, ne item hîc recenſeantur ſtatuæ M. Tullii Ciceronis, & M. P. Catonis nominibus inſignitæ, ac duæ illæ æneæ, quæ a Friderico II. Nuceriam hinc aſportatæ (4), & marmoreæ Inſcriptiones, ſive litterati lapides, qui alio pariter avecti, & ablati ſunt (5), & denique anaglyptici operis monumentum, quod Cœnobii Palatio ſupra Atrii oſtium appoſita in muro inſcriptione (6) etiamnum conſpicuum eſt, ad alia pergendo, quæ variis in locis Cryptoferratenſis Agri reperiuntur; primum vetuſtorum ædificiorum, quod tibi lector exhibemus, veſtigium, ac monumentum in loco extat, qui non procul a Monaſterio noſtro diſſitus eſt, cui ab antiquis Romanorum balneis, nomen factum eſt *la Bagnara*. Hoc autem in loco non modo antiquiſſimæ Fabricæ rudera adhuc viſuntur, verum etiam circa eumdem anno 1730. ſumptibus Cardinalis de Polignac marmorea, pulcherrimaque ſigna, atque Inſcriptiones erutæ ſunt, quæ in Placentinii Græcæ Pronunciationis Commentariolo relata videre eſt (7). Eadem porro

e etiam

(1) *Sciommari Not. XXXIII. alla Vita di S. Bartolomeo in Roma* 1728. *pag.*192.

(2) *Famil. lib. VII. epiſt.* 23.

(3) *Attic. lib. primo epiſt.* 1., *& ibidem epiſt.* 3.

(4) *Jannon. Tom. II. edit. Rom. ad ann.* 1243.

(5) *Vide Sciommari loco cit. pag.* 193., *& ſeqq.*

(6) *Conjicient poſteri quæ & quanta fuerint Tuſculanam Villam exornantia ſigna, menſæ, aliaque Monumenta, quæ Nuceriam a Friderico II. translata ex hac una tabula velut è naufragio relicta, quam conſervari curavit Franciſcus Barberinus S. R. E. Vice-Cancellarius.*

(7) *Pag.* 51. *& ſeqq.*

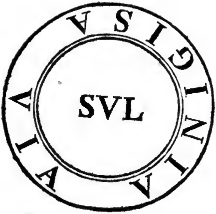
Digitized by Google

etiam veterum ſubſtructionum veſtigia Cœnobii noſtri Vinea repræſentat, quæ in Clivo poſita, & maris adſpectu, & aperto Sole jugiter gaudet, cui nomen nunc *la Vigna grande*; ubi muſivi operis, veteris ædificii, & aquæductuum reliquias ſuperſtites videmus, quæ latere variis, pulchriſque figuris impreſſo clauduntur. Quod ſi Dom. Octaviani Vinetum adeas, ubi Hoſpitium Monaſterii, (ab eo ſiquidem parum diſtat), atque Noſocomium quondam extitiſſe fertur, eadem fere antiquitatis ſigna pariter tibi occurrent; quum in eo vetuſtæ fabricæ, & rudera viſantur, in eodemque aquarum receptacula, atque aquæductus quondam reperti ſint.

XXVI. Quid deinde ſi Roſati vineam in eodem Cryptæ-Ferratæ poſitam Territorio ingrediaris? Mirum quantum ibi confirmatum Strabonis dictum agnoſces, ubi in ea rudera veterrimæ, atque ampliſſimæ Villæ, & porticus, atque muros, uti vocant, reticulatos, reliquias inſuper antiquiſſimæ viæ grandibus ſaxis conſtratæ ibidem videbis: per quam occaſionem, ut aliquid de eruditione in ſtudioſi Lectoris gratiam delibandum præbeamus; paucula hîc adnotamus, ac delineata exhibemus, licet nec ad aſſertum noſtrum probandum neceſſaria, neque vero magni momenti ſint. Via igitur illa, quam memoravimus, *Vinigiſia* dicebatur, cujus Syllam auctorem fortaſſe fuiſſe, rotunda hæc tegula, quam ſubjicimus, indicare videtur.

Vini-

Digitized by Google

Vinigiſa Via Sul., ſcilicet Sullæ. In aliis vero lateribus

M. PVBLI L. POTI

DOMITI

T. DOM.
PRON. COS.

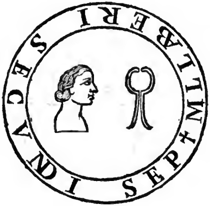
Quas forte ultimas litteras legere poſſumus, Aproniano Conſule.

Digitized by Google

In fragmento marmoris optimi

: : : : IOLANI

Ex quibus conjicere quis poterit, eum fundum diverſis temporibus diverſos Dominos, eoſque Urbis primarios habuiſſe: Neque hîc ſane prætereundus Paſſarini fundus eſt, non amplius quam XL. circiter paſſuum a Crypta-Ferrata disjunctus, ubi triginta pene ſepulcra tegulis conſtructa, variiſque vaſculis, & lucernis exornata anno 1735. detecta ſunt; quarum nonnullæ apud nos aſſervantur. Quam per occaſionem ad ſepulcrorum antiquitatem magis illuſtrandam, non omittendum duco, integram, quam inibi reperiri contigit, tegulam hîc expreſſam apponere.

Marci L. Laberii ſecundi ſepulcrum; ubi ſignum illud poſt eas litteras SEP. pro Tau eſſe accipiendum perquam veriſimi-le

le eſt, ut ex Placentinii Palæographia (1) recognoſci poteſt.

XXVII. Aliud præter hæc, & non ineruditum ſeſe offert monumentum, haſce item regiones perluſtrando abeunti tibi ad pontem uſque *de Squarciarelli* vulgato nomine dictum: ubi in vinea, quæ ibi eſt, inſulatus, ut ajunt, murus conſpicitur, cui nomen eſt *la Torre delle Streghe*, apud quem pulcherrima marmorea Inſcriptio reperta fuit, quam idcirco dimidiatam exhibemus, eo quod alteram marmoris partem fundi Dominus, deletis characteribus ad alium imprudens uſum adhibuit.

: : : : : : : TAEMAT :
: : : : : : : VCTOER : :
: : : : : : : : ABINO : :
: : : : : : : : :VSTO : : :

Qua in Inſcriptione conjectura ducor, Sabini & Venuſti, qui Conſulatum geſſere anno Chriſti CCXL., mentionem haberi. Neque vero, ſi pontem, cujus nuper mentionem feci, tranſmiſeris, deerunt tibi teſtimonia vetuſtorum ædificiorum; maxime ubi in fundum *Canonici Dondoli*, qui proprior Algido, montique Albano eſt, te converteris.

Idem pariter dicendum, ſi *DD. Gavotti* prædium inviſere animus ſit, quippe quum in eo tum complura anaglypha affabre elaborata ibidem reperta, & novæ domus parietibus infixa, tum aſaroti vetuſtiſſimi reliquias in Cella Vinaria conſpecturus ſis, tum denique vetuſtiſſimas aliquot Inſcriptiones deprehendes, e quibus hîc tantummodo tabulam fictilem, utpote pulcherrimam exponam:

(1) *Pag.* 11.

Nempe

Digitized by Google

Nempe *Opus ſervile Fortunati Mardonæ ex prædiis Titi Manlii Maximi Severi*.

XXVIII. Tandem autem ne per omnia excurrendo nimis longum faciamus, aliud addemus monumentum, ex quo luculentius innoteſcat, Cryptam-Ferratam, ſeu Tuſculanum magnificis nobilium Romanorum Villis, atque ædificiis totum propemodum fuiſſe circumſeptum. Tale monumentum, ac teſtimonium præſtat Codex antiquus (1) de Vita S. Bartholomæi IV. Abbatis Cryptæ-Ferratæ, Templique Fundatoris, ex quo perſpicimus, in ſacro eo Ædificio extruendo ex circumjacentibus antiquis ædificiis materiam fuiſſe ſubminiſtratam: quam ad rem Codicis ipſius verba ſubjicimus: Τὴν νέαν Σιὼν θεομητόριον Ἐκκλησίαν οἰκοδομῶν, κίοσιν ἐπιμήκεσιν αὐτὴν, ἐπεστήριξεν ἐν τοῖς πέριξ παλαιοκτίστοις ἐφευρηκώς: Μέλλοντος ἑνὸς τῶν Κιόνων ἀφ' ὕψους καταφέρεσθαι οὐ χερσὶν, κειμνώδης

γὰρ

(1) *Signat. lit. A. num. 26. Tit.* Βίος, καὶ Ἀκολουθ. τοῦ Ὁσίου Βαρθολόμ. φυλλ. *CXI. a tergo.*

γὰρ ὁ τόπος ὑπῆν. *Novam Sion Deiparæ Eccleſiam extruere aggreſſus ipſam columnis proceris, quas in circumjacentibus antiquis ædificiis invenerat, voluit inniti: quum autem una ex columnis non miniſterio manuali ab eminenti parte deducenda foret, locus quippe ſuberat præceps.* Quæ quum ita ſint, & quum ex omnibus indiciis, ac notis, quibus a Strabone Tuſculanum deſcribitur, ſatis ſuperque effectum ſit, antiquam, & noſtram de Tuſculano Ciceronis opinionem optimis & rationibus, & monumentis eſſe circumfultam; quis mirari ſatis poterit, unde Adverſario noſtro in mentem venerit, neglectis totius loci evidenti deſcriptione, illiuſque naturæ qualitatum, & ſitus circumſtantiis, in editiſſimum alium, & plane arduum, anguſtumque locum non modo Ciceronis Villam, ſed alias pleraſque tranſportare? Qua in re quoniam præter alia objecta, & commenta, quæ noſſe, & mirari operæ pretium fuit; nonnulla adhuc reſtant, quorum inveriſimilitudo ſilentio omittenda non eſt; propterea rurſus cum eo nobis ulterius diſceptandum erit, ut reliqua conficiamus, quæ ipſe vel in auctoritatibus, vel in rationibus plane cum veritate, & non modo cum aſſerto noſtro, ſed etiam cum dictis ſuis pugnantia in medium protulit.

XXIX. Is ſiquidem, ut Strabonis locum, quem contra ſe facere quivis alius, præter ipſum, manifeſto agnoſceret, in partium ſuarum munimentum traducat; provocat ad contextum, utque ex eo certius aliquid pro ſe efficiat, priori errori alium addit; qui error ut omnibus fiat in aperto, laudata per ipſum Strabonis verba cum ſua, quam appoſuit verſione hîc ſubjicimus (1): Κεκόσμηται δὲ (τὸ Τȣσκλον) ταῖς κύκλῳ φυτείαις, καὶ οἰκοδομείαις, καὶ μάλιστα ταῖς ὑποπιπτȣσαις ἐπὶ

(1) *Num. LV. pag. 55.*

ἐπὶ τὸ κατὰ τὴν Ρώμην μέρος : cioè ; *Il Tuſculo è abbellito all' intorno da alberi*, *e da edifizj*, *e ſpecialmente da quelli*, *che ſtanno nel dorſo dalla parte di Roma*. Fidem tuam lector! quam bellus tibi, nedum ratiocinator, ſed interpres etiam ſermonis Græci Cl. P. Zuzzeri videtur? Propoſitum illi in univerſa Diſſertatione ſua fuit, lectoribus perſuadere in Ruffinellæ ſuæ ſitu Ciceronis Villam extitiſſe; idque ut oſtenderet, poſtquam in ſententiis Auctorum, quos citat, exponendis aberravit, in ipſis deinde verbis, & re grammatica labitur. Et ſane poteratne is voce ὑποπιπτούσαις magis abuti, quam revera abuſus eſt, vertendo οἰκοδομίαις ὑποπιπτούσαις, *edifizj*, *che ſtanno nel dorſo*? Ego autem ad hoc non Græcorum Scriptorum, aut Lexico-graphorum auctoritatem opponam in re tam parvi momenti, quum ſatis notum vel iis, qui leviter imbuti in Græcis rudimentis ſunt, præpoſitionem ὑπὸ verbis præpoſitam relationem dicere rei inferioris ad ſuperiorem. Ex quo notionem, quæ occurrit in verbo ὑποπίπτειν, tam male ab aſſerto ſuo ſtare manifeſtum eſt, quod ſcilicet ædificia, de quibus quæſtio eſt, deſuper & in dorſo exiſtant, ut potius talis verbi notio omnino declaret ædificia ipſa in loco, dorſi illius reſpectu, decliviori, eidemque ſubjecto eſſe collocata. Quod & rem noſtram apprime confirmat, & illi etiam difficultati explanandæ conducit, cui tamquam maximi momenti nobis oppoſitæ de illo Commentatoris Horatiani dicto *ad latera ſuperiora*, abunde ſatisfecimus (1).

XXX. Et quoniam de ædificiis præcipua hîc nobis mentio eſt, a verborum interpretatione ad res redeundo judex ſit mecum Lector, dum illi obſervandum propono quomodo Cl. P. Zuzzeri memorata ædificia, alias univerſa in ſummo Tuſcu-

(1) *Super. num. XVII.*

Digitized by Google

Tuſculi dorſo ſita velit, alias vero cæteris omnibus Villis remotis, binis omnino Villis locum dumtaxat relinquat. Si enim illius diſſertatio continuo, & ordine percurratur, modo eum uno in loco (1) ita deprehendimus affirmantem: *Sappiamo da Strabone, che la maggior parte di queſte Ville ſtavano ſul dorſo del Monte Tuſculano dalla parte di Roma*; modo vero altero in loco eumdem ſibi contradicentem (2) reperimus. *Oſſervo, che nella parte, o lato ſuperiore di queſto Monte non poſſono facilmente collocarſi altre Ville, che la da me creduta di Gabinio, e queſta di cui parliamo. La prima era di grandiſſima eſtenſione . . . . e occupa tutto quaſi quel tratto, che è fino al Suburbio dell' antico Tuſculo. Dalla parte poi della noſtra Villa verſo Roma, per un gran tratto il Monte è molto ripido, nè pare a propoſito per altre fabbriche molto grandi. Lo ſteſſo, e molto più ſi dica dalle parti a Mezzodì, e a Tramontana*. Neque hîc tantummodo in differendi ratione, quam adhibet, Adverſarius ingerit contradictionem, verum etiam ad Aquam Crabram quod ſpectat, de qua pluribus ſuperius eſt dictum; nequaquam in iis conſtans reperitur, quæ ſemel affirmavit. Poſtquam, enim ad refellendum conſtantem opinionem & ſtabilem de vero Ciceronis Tuſculani ſitu, Aquæ Crabræ obſtaculum, quod maximum illi erat, inanibus fundamentis, & conjecturis quaqua potuit convellere, licet fruſtra, conatus eſt; in alium errorem impegit. Aquæ enim Crabræ originem, quam ſibi vel non plane perſpectam, vel in ſitu Tuſculi dorſo inferiore ponendam prius eſſe non erat inficiatus (3), quod id minime aſſerto ſuo officeret, eam ori-

f gine

(1) *Num. LV. pag.* 54.
(2) *Num. X. pag.* 12.
(3) *Num. XLIX. pag.* 48.

Digitized by Google

gine rurſus, probabilibus ſecundum ſe argumentis, multo eminentiorem fuiſſe affirmare nequaquam veretur, idque ratione argumentandi, cujus tum in forma, tum in materia, uti mox oſtendemus, manifeſtum peccatum eſt. Is ſiquidem poſtea ad probandum, eas Villas, quæ in ſupremo Tuſculi dorſo fuerint, Crabra Aqua fuiſſe irrigatas, hujuſmodi formare videtur Syllogiſmum: qui tamen, quum male conformatus, & ab auctoritate, & ſenſu ſcriptorum, quos laudat, omnino diverſus ſit, omnimode falſitatis evincitur (1). Ait enim ipſe: Ex Frontino nobis conſtat, quod omnes Villæ Tuſculani de Aqua Crabra participabant (2). Sed ex Strabone nobis traditur quod major Tuſculanarum Villarum pars ſita eſſet in ſummo Monte (3). Igitur Aquæ Crabræ origo ſupra Tuſculi dorſum eſt repetenda.

XXXI. Falſam eſſe hujuſmodi argumentationem ſingulas præmiſſas expendendo, eruimus ſequenti ratione. Talis enim ſyllogiſmus, qui ita prolatus bene habere videtur, peccat primo, quod major propoſitio quantitate falſa eſt, quia id quod particulari dicto verum eſt, pro univerſo accipit. Minor vero omnino inficianda, quod Strabonis verbis pugnat. Concluſio igitur, quod Aqua Crabra ſupra dorſum Tuſculi originem haberet, tota corruit. Quum enim a Frontino de Aqua Crabra dicatur, quod omnes Villæ tractus ejus diſpenſatam accipiunt, idem eſt ac dicat, quod peculiares Villæ tractus ejus, (ſcilicet regionis, in qua excurrit Crabra) diſpenſatam accipiunt, & en major quantum quantitate peccat A Strabone autem vere, & non perperam, ut Adverſarius abu-

(1) *Num. LV. pag. 54.*
(2) *Num. LV. pag. 54.*
(3) *Ibidem.*

Digitized by Google

abutitur , intellecto quum aſſeratur , quod major Villarum pars Tuſculano dorſo eſset ſubjecta , non ſuperpoſita , quod a nobis ſuperius demonſtratum eſt , minoris propoſitionis en patens falſitas ; ac proinde talis ratiocinatio merum Sophiſma eſt , quod a Cl. Viro quaque methodo exhibitum ſit , revera tamen ſenſum habet hujuſmodi . Aliquæ Villæ tractus Tuſculani accipiunt Aquam Crabram . Omnes fere Villæ ſubjectæ non ſuprapoſitæ ſunt Monti Tuſculano . Ergo Aqua Crabra originem ducit a ſummo Monte Tuſculano .

XXXII. Quam tandem ad rem efficacius convellendam , videndumque quantum Adverſarius noſter Scriptorum auctoritate , & Strabonis potiſſimum contra ſe aperte faciente abutatur , verba ipſa tum Interpretis noſtri , tum Strabonis hoc loco ſunt repetenda (1) , ubi Cl. P. Zuzzeri probare nititur Crypto-Ferratonſem Agrum extra Tuſculanum agrum eſse reponendum . *Quanto ſi ſtendeſſe il Territorio , o ſia l'Agro Tuſculano non lo ſappiamo preciſamente . . . . ma che poi vi ſi ſtendeſſe verſo Mezzodì dalla parte del Monte Albano , e di Grotta-Ferrata non ſolamente non può provarſi , ma inoltre ſe crediamo agli Autori antichi la Valle contigua al Monte Tuſculano , nella quale ſta Grotta Ferrata , appartenea al Territorio Albano* . Ibi vero ut conficiat a meridie , ſeu Albam verſus , nihil fuiſse extra Montem , quod ad Tuſculanum pertineret , in idem erratum impingit , alienum prorſus ab Auctoris verbis ſenſum , ſuarum partium ſtudio , affingendo . An *qui amant ipſi ſibi ſomnia fingunt* ? En ſomnia Cl. P. Zuzzeri manifeſtiſſima de male intellectis verbis Strabonis , nihil diſſimilia ab iis , quæ ſuperius de alia Græca interpretatione ſunt adnotata . Ita Strabo ait . Συνεχὴ δ' ἐςὶ καὶ τὰ τῷ Αλ-

f 2 βανῷ

(1) *Num. LVII. pag. 57.*

βανῷ ὄρει ὑποπίπτοντα τὴν αὐτήν τε ἀρετὴν ἔχοντα, καὶ κατασκευήν, ita vertit noſter Adverſarius (1): *Ad eſſo colle ſono immediatamente congiunti i luoghi ſogetti al Monte Albano, i quali anno gl' iſteſſi pregi, e ornamenti*. Quis autem in hujuſmodi interpretatione non hallucinationem apertam, non contradictionem, & meræ vocis ſignificatus detorſionem ad integri contextus manifeſtum ſenſum depravandum, animadvertat? Et quantum ad hallucinationem, ea quidem manifeſto deprehenditur in additamento illo ab Adverſario facto: *Ad eſſo colle ſono immediatamente congionti*. Ut enim is perſuaderet, meridiem verſus Colle Tuſculanum terminari; ante interpretationem vocis Συνεχῆ addidit verba illa: *ad eſſo Colle*, tamquam per vocem ipſam συνεχῆ non agri quidem Tuſculani continuatio, ſeu tractus innueretur, quem Strabo deſcribendum ſibi præfigit, & quem totum ipſe Adverſarius ſupra recitavit, ſed ibi Tuſculano limes poneretur, ac propterea non de Tuſculano agro, ſed de Tuſculi Monte mentio fieret, in quo quidem res ad paralogiſmum recidit, quemadmodum ſupra in alia argumentatione ab eodem factum fuit.

XXXIII. Quod vero ad contradictionem hoc ſatis aperte evincitur ex verbis, quæ ſtatim ab Adverſario ſubjiciuntur, in quibus ſibi ipſi non conſtat, quodque prius poſuerat, per ſe ipſe ſtatim evertit. Poſuerat enim (1): *Che quella parola* Τοῦσκλον *ſignifica* Tuſculanum, *lo ha già avvertito il Fabretti, ed è certo, giacchè la deſcrizione che ſiegue, non può eſſere della Città del Tuſculo*. Uſque adhuc bene. Vide autem ex hoc quid, & quam appoſite deducat. *Addunque Strabone rac-*

(1) *Num. LVII. pag. 57.*

(2) *Ibidem.*

racchiude il Tuſculano nel ſolo Monte , nè gli dà altra eſtenſione verſo il Mezzodì , poichè afferma , che al Tuſculano , che per lui è il Monte del Tuſculo , (en iterum aliud ex alio ſomnium , & in contrarium torta verba Auctoris , atque ſententia ,) *ſono immediatamente congiunti i luoghi ſogetti al Monte Albano*. Animadverte, amabo Lector, jurene, an injuria, nos Cl. Virum P. Zuzzeri imprudentiæ inſimulemus. Animadverte, inquam , atque perpende verba hæc : *luoghi ſoggetti al Monte Albano*. In memoriam redige quomodo Adverſarius in Strabone ſuperius interpretando, voce ὑποπίπτω prius abuſus ſit (1), vide quomodo nunc plane contrarium, licet verum eidem ſenſum attribuat.

XXXIV. Verum ut detur in præſens, conſiſtere ea poſse, quæ ipſe in ſua Topographia ad libitum ponit, quæ corruent mox, iis excuſſis & repetitis, quæ ſuperius ab ipſo de Tuſculani Montis anguſtia ſtatuta erant; in ipſo Strabonis textu paulo diutius inſiſtentes , non ab re erit Lectori obſervandum præbere , quam aperte Adverſarius omnibus fucum facere in re nemini ex ipſis verbis non manifeſta videatur. Perpendamus , amabo , verba illa : Συνεχὴ δ᾽ ἐςὶ καὶ τὰ τῷ Αλβανῷ ὄρει ὑποπίπτοντα, τὴν αὐτήντε ἀρετὴν ἔχοντα, καὶ κατασκευήν. Perpendamus totam ex verborum conſequutione Scriptoris Geographi mentem , perpendamus alia verba : Τὸ γὰρ Τοῦσκλον ἐνταῦθα ἐςί: Nonne luce clarius exiſtit , ſententiam Auctoris totam, deſcriptionemque eo tendere, ut univerſum illum tractum comprehendat , legentique ante oculos ponat, quem Tuſculani ſui ambitu contineri apertiſſime innuit? Hoc ſane niſi ex voce Συνεχὴ , quæ ex verbo Συνέχω, quod *comprehendo* ſonat , & *contineo* , clariſſimum fieret ; ea certe, quæ

(1) *Num. LV. pag. 55.*

quæ ſequuntur, prorſus jugulant Adverſarium, καὶ τὰ τῶ Ἀλβανῶ ὄρει ὑποπίπτοντα; quippe quum particulæ tales καὶ, & τὰ, non limitem loci, ſed tractus continuationem, tum vi propria, tum textus ipſius conſequutione evidentiſſime importent. Qua re germanus textus hujuſmodi Græci ſenſus eſt: *Tuſculanus hic eſt Collis terra fertilis, & irriguus, placido ſe attollens vertice multis in locis, regia, pulcherrimaque capiens ædificia. Continentia vero ſunt illi, quæ Albano Monti ſubjiciuntur, eadem prædita virtute, & ornamentis*. Continentia, inquam, quod idem eſt, ac continua, ſive cum tractu illo continuata, quod ut paullo ante confirmaturos ſpopondimus, non ex textu modo Stabonis luce clarius affulget, ſed ratione ipſa, & evidentia, aliiſque Adverſarii ipſius aſſertis ratum efficitur. Qui tamen ut propoſito ſuo velificaretur, & Ruffinellæ ſitum antiquæ Ciceronianæ Villæ ſitum eſſe perſuaderet, Tuſculanum in tantas anguſtias coarctavit, ut nonniſi duarum Villarum capax eſſe conſtanter aſſeveraverit.

XXXV. Quonam Cl. P. Zuzzeri ſe vertet, quænam ſpatia, niſi imaginaria, deſignabit, (poſitis maxime iis, quæ de prærupti Montis arduo, & inacceſſo ſitu ab ipſo jam ſtatuta ſunt) ad antiqui Tuſculani tractum locandum, mentemque Strabonis, ut par eſt, tuendam, ubi ipſe ſpatium Albano Monti ſubjectum, & Crypto-Ferratenſem agrum excluſerit? Ne dicam hoc loco quomodo factis etiam, & veridicæ Hiſtoriæ monumentis ſeſe opponet, addita etiam traditione, ex quibus apud doctos viros pro certo, & conſtanti habetur, Crypto-Ferratenſis agri tractum Tuſculanum tractum eſſe, & Tuſculani appellatione ſemper inſignitum fuiſſe? Quomodo Calmetii claram & apertam hac ſuper re ſententiam infirmis ſuis

con-

conjecturis audebit infirmare ? qui (1) de S. Nili adventu, & Monaſterii Crypto-ferratenſis fundatione loquens, ita aperte pronuntiat. *Gregorio Conte di Tuſculo avendo inteſo l' arrivo del Santo, venne a proſtrarſi alli di lui piedi, e gli diſſe : Servo di Dio io non ſon degno, che voi entriate ſotto il tetto di un peccatore, quale ſono io : tuttavolta perchè ad eſempio del voſtro Signore mi avete preferito alli giuſti, per peccatore che io ſia, eccovi la mia caſa, la mia Città, e tutto il ſuo Territorio, diſponetene come meglio vi piacerà . . . . . S. Nilo gli domandò un luogo atto per orare in ripoſo, e Gregorio volentieri glielo accordò. Queſto era un picciolo rimaſuglio della Caſa di Campagna di Cicerone, nomata la Grotta Ferrata*. Qua ratione præterea iis quæ memoriæ & Mſs. Bibliothecæ Crypto-Ferratenſis conſignata, diligenter uſque adhuc adſervantur, refragabitur ? in quibus de D. Nilo, quum primum divino quodam afflatu ad ea loca, & ad Gregorium Comitem Tuſculanum acceſſit, talia ipſius Comitis verba ſunt deſcripta ſunt : *Ecce domus mea, totumque cum ſuo Agro oppidum ante te eſt ; quidquid de iis libuerit, jubeto : Cui S. Pater reſpondit . . . particulam in ditione tua nobis concede . . . . Gregorius autem magna alacritate implebat, quod juſſum erat &c.* ex quibus clare aperteque colligitur locum illum, ideſt Cryptam-Ferratam, qua S. Nilus a Comite Tuſculano donatus fuit, pro Monaſterio ædificando, in agro Tuſculano extitiſſe. Quare Humphridus Hodius (2) de Cardinali Beſſarione verba faciens, recte, inquit : A Pio II. anno 1463. præfectus eſt Monaſterio Cryptæ-Ferratæ in Villa Ciceronis Tuſculani ſito, ubi more Græcanico Sacra peragebantur,

(1) *Storia Univerſ. lib. XCVI. §. LXXI.*

(2) *De Græcis Illuſtribus, Londini* 1742. *pag.* 143.

Digitized by Google

tur, quod novis & pulcherrimis ædificiis inſtaurabàt. Veriſſime etiam Bernardus Sacchi ediſſeruit, dum ita ſcripſit (1): *Ab uno Tuſculano (agro) tantum naturæ experimenta petam, ubi Fraſcata olim Vicus, nunc Oppidum, & elegans Crypta-Ferrata jacent, in quo Monaſterio Græco ſermone & ritu divina celebrantur*. Quam ad rem appoſite pariter Tuſculanarum rerum conſultiſſimus P. Eſchinardus Soc. Jeſu in hunc modum ſe expreſſit (2): *Il Territorio de' Tuſculani ne' tempi antichiſſimi ſi vuole foſſe di maggior eſtenſione, e che ſi ſtendeſſe dalla parte de' Volſci al Mare, e ciò per ſentenza di Strabone: e che aveſſe per altro termine i Monti, che ora ſi chiamano la Fajola; e che dalla parte di Tramontana terminaſſe col Territorio di Tivoli, di Paleſtrina, Gabj, e Pedani: ma di poi le coſe ſi mutarono.*

XXXVI. Et quoniam de auctoritatibus hoc loco ſermo eſt, & Adverſarius etiam iis innixus, Cryptoferratenſem agrum a Tuſculano excludere non uno loco aggreſſus eſt; operæ pretium fuerit hîc animadvertere, quam graviter in hoc offendat, & perperam argumentetur. Quam ad rem quia nimis clare pronunciat, & Livii graviſſimi Hiſtorici laudando verba, ſerio triumphare confidit; Cl. P. Zuzzeri ipſius verba, laudatumque ab eodem Livii textum ſubjicimus, ut appareat, rectam non eſſe ejus argumentationem. Ait enim is (3): *Ma che poi vi ſi ſtendeſſe (l' Agro Tuſculano) verſo mezzodì dalla parte del Monte Albano, e di Grotta-Ferrata, non ſolamente non può provarſi, ma in oltre ſe crediamo agli Autori antichi, la Valle contigua al Monte Tuſculano, nella quale*

(1) *Cap. VII. num. 5.* (2) *Deſcrizione di Roma, e dell' Agro Romano pag. 278. ſtampato in Roma nel 1750.*

(3) *Num. LVII. pag. 57.*

Digitized by Google

quale ſtà Grotta-Ferrata ; *appartenea al Territorio Albano* ; Eaque intonat Livii verba (1): *Obvii ſiunt deſcendentibus ab Tuſculano in Vallem Albanam*. Quid autem inde conficit Adverſarius? Igitur extra Tuſculi montem nonniſi Albana Vallis occurrit, ac propterea quidquid in ea ſitum eſt, extra Tuſculanum eſt. Recte quidem ſcilicet! At quomodo id conficit? quomodo deducit? eo modo, quo eum aliis in locis facere conſueviſſe demonſtravimus; nimirum ſuas ad arbitrium ideas vocibus affingendo. Ita pariter ſe habet hoc loco. Tuſculanum illi non ager Tuſculanus eſt, ſed Mons ille Tuſculi, qui ipſi ſemper menti obverſatur, ac propterea ſibi recte deduxiſſe videtur. At nihil ex Livio contra aſſertum noſtrum confici, immo rem potius a nobis ſtare illico apertum ſit, ſi illud *ab Tuſculano in Vallem Albanam deſcendentibus*, de copiis intelligatur, quæ non ab Tuſculi monte, quemadmodum ſibi fingit Adverſarius, deſcendant; ſed de exercitu, qui ab Tuſculano Agro in Albanum tranſiret. Qualis revera & Livii ſenſus habendus eſt (iis potiſſimum inhærendo, quæ de Tuſculano ab Strabone aſſeruntur,) & qualem jure nobis licet aſſeverare, quoaduſque a Cl, P. Zuzzeri probetur, nihil aliud per Tuſculanum intelligi debere, niſi arduum illum montis ambitum, de quo tamdiu lis nobis cum eodem eſt: adeout plane perſpicuum ſit, argumentationem illius nihil omnino probare, & puram putam eſſe *petitionem principii*: quibus addendum tam parum eumdem Zuzzeri, dum ſtudio obſequatur ſuo, de ſartis tectis ſervandis Tuſculani Agri limitibus eſſe ſollicitum, ut nullum plane, præter montem, Tuſculani Agri tractum agnoſcere videatur. Atqui, ex toties

g repe-

(1) *Num. III. pag. 7.*

Digitized by Google

repetito Strabone ſuccurrere illi debebat, Tuſculanum Agrum meridiem potiſſimum, atque Albam verſus ſatis late fuiſſe porrectum. Succurrere illi debebat alter Livii locus (1), ubi de Æquis, qui in Algido caſtra locaverant, ait, eos ad Tuſculanum Agrum depopulandum excurriſſe: ita habent verba Livii: *Æqui alia ex parte Caſtra in Algido locant: depopulatum inde excurſionibus Agrum Tuſculanum*. Quod certe quum Algidus in edito ſitu, ac monte poſitus ſit, & a Boreali parte editiora loca habeat oppoſita, minime conſentaneum eſt credere, Æquos ad excurſiones faciendas, vel in eam partem ſe contuliſſe, vel ad magis ardua Tuſculi divertiſſe; ſed in eum maxime tractum ad impetum faciendum deſcendiſſe, qui Tuſculani Agri tractus, & quidem maxime fertilis exiſtebat: quod tam rationi, & veritati conſonum eſt, ut ſi aliter fiat, & ſententiæ P. Zuzzeri ſi acquieſcamus; nullum fuiſſe Tuſculi territorium dicendum ſit. Succurrere illi poſtremo æquum erat, hoc ſe alio loco ſtatuiſſe ad eludendam argumentationem de Aqua Crabra, contingere potuiſſe, ut tali Aqua alius Ciceronianus fundus irriguus fieret, qui non in ſummo monte, intra quem tantum concluſam Ciceronianam Villam; immo Tuſculanum Agrum contendit, ſed in decliviori, ac planiori infra memoratum montem tractu, & quidem meridiem verſus, ſitus foret, qui ex illius etiam ſententia Tuſculanus & eſſet, & appellaretur. Per quam ſuam priorem rationem, & ſententiam poſterior hæc, etiamſi aliquid veriſimilitudinis haberet, ab eodem ipſo oppugnata corrueret. Verba ipſius pluribus locis, quæ pro priori opinione ſunt, hîc appoſita apertam Adverſarii noſtri contradictionem mani-

(1) *Lib. III.*

Digitized by Google

manifeſtant. Ait enim (1): *Raccomanda Cicerone nella citata lettera a Piſone di pigliare a fitto nel Territorio Tuſculano cert' orto, il quale, per quanto egli dice, ſtava in un fondo niente eſpoſto al Sole .... dal che pare poterſi dedurre, che doveſſe la Crabra ſervire per queſt' orto, il quale ſtando nel baſſo potea commodamente averne*. Et alibi (2): *Poſto ciò .... non è improbabile, che egli preſcindendo anche dall' orto ſudetto, oltre alla Villa aveſſe nel Tuſculano un fondo, e poſſeſſione diſtinta, alla quale poteſſe giugnere l'Acqua Crabra*. Denique alia pariter vice, ubi apertius latiorem adhuc Tuſculani circuitum recipit, & agnoſcit (3): *Non era coſa nuova, che nel medeſimo Territorio i Romani aveſſero e Villa, e poderi da eſſa diſtinti. E per non dipartirci da Cicerone .... che meraviglia ſarebbe adunque, che Cicerone, oltre alla Villa, aveſſe nel Territorio Tuſculano altre Tenute, e poſſeſſioni? Ma ſenza cercare altro; Plutarco nella Vita di Cicerone fa eſpreſſamente menzione di più ſuoi poderi nel Tuſculano*. Quamobrem evidens eſt, & Tuſculani Agri ſatis patentem tractum fuiſſe, atque ambitu ſuo fertilem illam, & amœnam partem comprehendiſſe, quæ nunc Cryptæ-Ferratæ nomine nuncupatur, talemque conſtantem opinionem continuato tempore ad Patrum, & noſtram memoriam firmiter permanſiſſe ex Sententia etiam doctiſſimorum, & graviſſimorum Virorum: quos inter propterea doctiſſimus Cardinalis Sirletus memoriam laudati Patris S. Nili in Romano Martyrologio die vigeſimaſexta Septembris ita exprimendam curavit: *In Agro Tuſculano*

(1) *Num. XLIX. pag.* 48.
(2) *Num. L. pag.* 49.
(3) *Num. LI. pag.* 50.

B. Nili Abbatis, *Fundatoris Monaſterii Cryptæ-Ferratæ*, *magnæ ſanctitatis Viri*; cui & illud conforme eſt, quod etiam ad XI. Novembris habetur: *In Monaſterio Cryptæ-Ferratæ in Agro Tuſculano S. Bartholomæi Abbatis*, *Socii B. Nili*, *cujus vitam ipſe conſcripſit*. Cui poſtremo conſtanti opinioni, atque traditioni pondus graviſſimum ex eo accedit, quod regnans Pontifex Maximus Benedictus XIV. omnigena ſcientia, & eruditionis laude præclariſſimus pro eadem ſententia apertiſſime ſtat, eamque receptiorem diſertis verbis eſſe teſtatur, dum in Conſtitutione ſua, quæ incipit — *Inter multa* -- quæque 24. Aprilis MDCCXLVII. edita eſt, ita habet, etiamſi Adverſarii noſtri Cl. P. Zuzzeri ſcripta anno ſuperiori MDCCXLVI. in publicam lucem prodiiſſent: *Et ſane dubitari nequit*, *quin Territorium Cryptæ-Ferratæ ſitum ſit inter fines Diœceſis Tuſculanæ*: *nam præterquamquod in eo loco*, *ubi nunc Monaſterium ipſum cum adnexis ædificiis exiſtit*, ex magis recepta antiquariorum ſententia *Ciceronis olim Villa fuit*, *in qua ſcilicet ille Philoſophicas Quæſtiones conſcripſit*, *quas* de loci nomine *Tuſculanas appellavit*. Quibus verbis nobiſcum hac etiam in re apertiſſime facere Pontifex videtur.

XXXVII. Sed jam ut nullam intactam relinquamus ex iis oppoſitionibus, quas Adverſarius, ut firmiſſimam, & maxime antiquam de Ciceronis apud Cryptam-Ferratam Tuſculano opinionem everteret, in medium adduxit; ad illud leve plane, & contemnendum accedimus, quod Scriptor ille (1) de noxia aëris in Cryptæ-Ferratæ Territorio qualitate libere ſatis, nimiſque audacter affirmat. Inquit enim Cryptam-Ferratam

(1) *Num. IX. pag.* 12.

tam in imo ſitam eſſe loco, noxio perfundi cælo, variiſque in locis montibus eſſe obductam. Id autem quam falſum ſit, & teſtimonio diligentiſſimi Viri, & rationis præſidio, experimentiſque oſtendemus. Igitur Bernardus Sacchi (1) rerum antiquarum acer inveſtigator hæc memoriæ prodidit: *Crypta-Ferrata in eminenti planitie poſita Orientem ſpectat: Burgetum ſitum eſt in clivo, ad Occidentem verſo prope planitiem Agri Romani. Inter Burgetum, & Cryptam-Ferratam antiqua Sylva per Stadii latitudinem clivum occupat: ab ipſa Sylva Burgetum verſus, ideſt ab occaſu aer, & aqua eſt inſuavis, cujus rei cauſa Oppidum deſtituere omnes inquilini aſſiduo morbo perciti jamdiù coacti fuerunt. E contrario autem a Sylva ipſa Cryptam-Ferratam verſus, hoc eſt ab Oriente, & a montis regione aer ibi amœnus, innocuuſque die, ac noctu patet. Aqua etiam a fonte in medio pratorum ſaluberrima manat. Rationem hujus diverſitatis admiratus Paulus* III. *Pontifex Maximus in rem præſentem profectus nullo modo reperit; quam ego quoque inquiro. Burgetum ſulphureum fœtorem haurit ab infami, & pernicioſa fovea exhalantem, quæ Sulphurata dicitur* (2), *& in planitie Agri Romani ſita parum ab ea diſtat: qui quidem fœtor ſpirante occidentali vento directo flatu in Burgeti oram infertur; ſed minime ipſe fœtor Sylvæ locum, clivumque tranſcendit; quod experimento unicuique patet: nam ſi ab hac Sylva egreſſus in prata Cryptæ-Ferratæ Monaſterio propinqua gradum feceris, Orientalis plerumque aura a monte perflans obvia tibi erit, ac recreabit euntem: quæ quidem aura, tum quod orientalis eſt, tum etiam quod ab innocuo mon-*

(1) *Lib. I. cap. 7. de Italic. rer. variet. & elegant.*

(2) *Noſtra ætate infamis, & pernicioſæ foveæ nihil apparet.*

Digitized by Google

monte prodit, ubi Rocca Papia inſidet, ſana eſt. Si qua igitur fœtoris pars, malitiaque in Sylvam a Sulphurata irreperet, aut ſi qua æſtivi caloris moleſtia a Romana planitie ſurſurſum evaderet: illa ipſa Orientalis aura ab alto, validiuſque prodiens, omnem aeris impuritatem facillime deorſum pelleret, ac in Burgeti ſitum longe inferiorem, juvante deſcenſu, omnino detruderet, malumque malo in ipſius infelicis oppidi perditionem adderet. Crypta-Ferrata ab aeris impuritate ſemper illæſa. Et ſane Roma tibi Cryptam-Ferratam contendenti, ubi ad nonum fere ab Urbe lapidem perveneris, ſenſim via ſe offert molliter acclivis, tantumque itineris in adſcenſu patet, donec ad eminentem planitiem ſit perventum, in qua eadem eſt ſita; ubi puro, & ſalubri aëre hujuſmodi locum apprime gaudere, ex eo potiſſimum, quod optimum talis rei argumentum habetur deprehendes, quod ibi ædificiorum tecta nuſquam herbis obducta occurrant, ut aliis in locis in ſitu noxio, & ſub gravi cœlo poſitis ſatis manifeſto conſpicitur.

XXXVIII. Ut futile porro memoratum de infauſta aëris qualitate objectum eſt; ſic etiam levia, & contemnenda alia illa P. Zuzzeri opinata ſunt, tum quæ de more virorum Principum in editis, & eminentibus locis ædificandi (1), tum quæ de vulgari denominatione (2) in Ruffinella ſua, vel conterm'no loco *Scholæ Ciceronis* ſuperſtite pro adjumento aſſertionis ſuæ venditat incautis. Et quoad primum, mihi certe videtur plane ridiculum, & riſus, qui mihi oboritur, verba ipſa Senecæ, quæ laudat (3), materiam præbent. *Videbatur hoc*

(1) *Num. IX. pag.* 11.

(2) *Num. XII. pag.* 14. & 15.

(3) *Epiſt. LI.*

hoc magis militare ex edito ſpeculari longe lateque ſubjecta. Primo enim quæro ab Adverſario, unde didicerit conjecturas afferendo, eas ex auctoritatibus transferre, ac deducere, quæ & ipſæ meræ conjecturæ ſint; qualem Senecæ locus ſe præhibet. *Videbatur hoc magis militare* . . . . deinde definiat mihi velim, quid de hujuſmodi locorum eminentia ſtatuendum ſit: explicet mihi alia illa Senecæ verba, quæ mox ſubdit: *aſpice quam poſitionem elegerunt*: poſtremo in hac cupiditate editiſſima quæque loca eligendi, approbet etiam potuiſſe unicuique eſſe facultatem, vel copiam, ut in arduis montium Villas ſuas, & ædificia collocarent; conficiat præterea ex eo, quod ut plurimum ſit, id ſemper, & in univerſum fieri dicendum eſſe: nobis vero non deerit, quod nullo negotio reponere poſſimus; videlicet, quod, etiamſi dare velimus, talem fuiſſe veterum ducum ambitionem, & cupiditatem, ut editiſſima quæque loca eligerent; id primo non omnibus fuiſſet permiſſum; deinde quod ipſa loci eminentia humiliorum ſemper locorum reſpectu ſit metienda: ac tandem ex ea ipſa cupiditate, quæ omnibus inerat, ut in editioribus quibuſque locis ſua extruerent, ab omnis conjecturæ offenſione immunè evadit Tuſculanum noſtrum, quia quamquam & a Sylla prius fuiſſet poſſeſſum, & ab eodem, quod non certè conſtat, fuiſſet ædificatum, adhuc in tanta ædificantium copia edita illa loca dicenda eſſent, quæ proxima editioribus ſunt, cujuſmodi Cryptæ-Ferratæ ager, & tractus eſt, qui ſi non in montis vertice eſt poſitus, ad latera tamen Montis eſt ſitus, & in ſatis eminenti ſede jacet, ut ex edito ſpeculari longe, & late ſubjecta poſſit: denique illud omittam, ex toto Senecæ contextu evinci, huic auctori non de altitudine

ſolum

ſolum propoſitum dicendi eſſe, ſed de amplitudine etiam Villarum, & qualitate; ad quæ fortaſſe Cl. P. Zuzzeri, ut aliis locis eumdem facere obſervavimus, nequaquam animadvertit. *Quibus ædificia excitaverunt locis*, *& qualia*: ſcias non Villas eſſe, ſed caſtra. Et en Adverſarii noſtri conjecturis quot contrariæ conjecturæ pugnantes ſe offerunt. Quibus ſi fidere parum fortaſſe nos oporteret, qui tot aliis rationibus, & fundamentis meliorem cauſam habemus, multo minus illi fidendum conjecturis eſt, qui nullo, ut nos pro Tuſculano noſtro, neque valido argumento pro Ruffinella ſua innixus eſt.

XXXIX. Jam vero ad vulgarem *Scholæ Ciceronis* denominationem veniendo; hoc certe quod & Adverſario, & aliis maximi momenti videri poſſit, id nobis tantæ levitatis eſt, ut ne reſponſo quidem dignum exiſtimaremus. Verum ut oppoſitionis infirmitas, & levitas manifeſto deprehendatur; primo lectorem animadvertere, & ſecum reputare velim, quot & quantam ad denominationes, quod attinet, vocabula non in locis modo, ſed in urbibus, in Gentibus, in familiis occurrant; ex quibus, ſi ex vocabuli ipſius vi dumtaxat, vel de antiquitate, vel de præſtantia, vel de nobilitate, vel de identitate, ut ita dicam, loci, Urbis, Nationis, Familiæ ſtatuere velimus, non ſolum non ſemper acu rem tetigerimus, ſed vocibus potius, quam rebus ſæpiſſime hærere arguamur. Quis enim ignorat, quot cognomines Urbes, quot Gentes, quot Familiæ, quæ tamen inter ſe diverſæ? Quis enim ignorat, oblivione ac vetuſtate, ut plurimum factum eſſe, ut antiquæ alicujus, ac celeberrimæ Urbis ſitus dum ignoratur, illius ipſius Urbis antiqua appellatio, inſcitia hominum, ad Urbem recentiorem diſſito loco conditam translata ſit? quemadmo-

admodum ipſe Adverſarius in Ruffinellæ ſuæ denominatione eveniſſe ſuſpicatur, cujus nomen *Scholæ Ciceronis* propter loci inſolentiam, atque hominum oblivionem, ad quædam rudera parum a memorata Villa diſſita attributa ſit. Ex quo ſi conjecturis, Adverſarii noſtri exemplo, indulgere vellemus, poſſemus quidem, quod de veterum & recentiorum Urbium nominibus, idem & de Schola Ciceronis affirmare. Verum vim addere velle videremur objectioni Adverſarii Cl. P. Zuzzeri, quæ, ut diximus, nullius momenti eſt, neque hujuſmodi appellatio quemquam movere debet, qui perpenderit, quantum vulgaribus iſtis denominationibus dandum ſit. Primo quia ſatis ſuperque notum eſt, talia vocabula, ſive prædiis, ſive poſſeſſionibus a ruſticis ſic reperta, & conficta occurrere; ut nemo ſanus ex vocabuli ipſius vi pro certo aliquid, de eruditis potiſſimum antiquitatibus deducere audeat; quippe quum in imponendis nominibus ſæpiſſime vulgus multa pro ingenio ſuo confingat, & non ſemper certa ac firma ratione hac in re ducatur. Quibus omnibus ſi addideris, quantum ad Tuſculanum Ciceronis in Crypta-Ferrata attinet, non hîc agi de traditione, quæ penes vulgarem gentem, ſed de traditione, quæ penes eruditos, & rem litterariis antiquitatibus & monumentis cenſentes extiterit; vulgaris appellationis *Scholæ Ciceronis* difficultas omnino evaneſcit.

XL. Pari ratione omnia alia objecta evaneſcunt, tum quæ contra Trapezophorum dicuntur, quod Ciceronis Villæ aptum documentum eſſe non poſſit, allatis ab Adverſario conjecturis ex Ciceronis ipſius ad Gallum epiſtola (1), aliiſque animadverſionibus, quæ contra nos facere poſſint; quoniam

h quum

(1) *Famil. lib. VII. epiſt. 23.*

quum de ſententia etiam Adverſarii, hujuſmodi Trapezophora cuique hominis divitis communia eſſe poſſent, ut id noſtræ opinioni nihil ſuffragatur, ſic certe nihil ex eo contra nos poterit deduci. Ac præterea, quum tot validiſſimæ rationes ad loci, & ſitus naturam, & poſitum, limitumque certam & aptam dimenſionem, & aquæ curſum, & copiam ſpectantes, quemadmodum affatim ſuperius demonſtratum eſt, nobis militent, & e contrario oppoſitam ſententiam plane falſitatis evincant; exigui pretii monumentum pro utraque parte ratio hujuſmodi habenda eſt. Quod idem non modo de Hermathena reſponſum ſit, ſed de Porticu etiam, atque Atriolo, quibus in poſtremis quum Adverſarius tantum pro Ruffinella ſua fidere videatur, allatis etiam ex Ciceronis epiſtolis locis (1); non video quid ex iis vel pro eo, vel contra nos confici poſſit: hæc enim eodem modo, quo de aliis monumentis eſt dictum, & ædificiis omnibus erant communia, & Adverſario probandum reſtaret, tales porticus primum nonniſi in Ciceronis Villa fuiſſe, ac deinde ea, quæ a ſe eruta jactat, revera talis formæ ſtructuram exhibere, ut iis, quæ de Ciceronis Villa nominantur, omnino reſpondeant.

XLI. Et quoniam Adverſarius validis, atque ſolidis, quibus nos pollemus, rationibus deſtitutus, induſtriam adhibere debet ad propoſitum finem obtinendum, primum artem Rhetorum videtur imitari, præſcriptum quum ſit, ut, ſi quando multa levia ad aliquid probandum argumenta ſuppetant, ea ſimul omnia veluti conglobata congerantur; talis omnino videtur eſſe ratio, quam tenet P. Zuzzeri ad efficiendum id, quod

(1) *Ad Atticum lib. primo Epiſt. 8. Ad Q. Fratr. lib. III. epiſt. prima. Famil. lib. VII. epiſt. 23.*

Digitized by Google

quod ſibi propoſuit : quinimmo alia deinde arte eumdem inniti manifeſtum eſt, & ex iis tam variis, tam diſparatis, quæ affert, monumentis, videtur potius eruditionem qualemcumque proferendo, ſpecioſis tantum, non firmis argumentis niti, ac prorſus, quantum ad propoſiti finem & ſcopum attinet, alias plane res agere, id quod & ex muſivo opere, quod ab eo laudatur (1), & ex inſcriptis, ſive litteratis laterculis (2), atque ſolario maxime probatur (3); quæ omnia in ſua Villa eruta dum enarrat, maxima ſe habere documenta & rationes exiſtimat ad nos ex antiqua Tuſculani noſtri poſſeſſione depellendos. Verum quanti hujuſmodi res faciendæ ſint, quantum referat ad facti, quod aſſerendum eſt, veritatem, injuriam lectori faceremus, ſi hîc perpendere velimus.

XLII. Et ſane, ſintne opera illa hujus, vel alterius ætatis, ad illud, an aliud Romæ ſæculum referenda, antiquiorumne, an poſteriorum artificum guſtum præferant, ad Syllana tempora, an anteriora, & poſteriora ſpectent, & talis Imperatoris geſtorum præſagia, an ſymbola ſint; quam parum ad rem, de qua agitur, faciat, quis non videt? Immo vero quis non potius videt, conſuetas in hujuſmodi rebus viciſſitudines; taleque argumentum contra Adverſarium potius, quam noſtrum contra Tuſculanum intendi poſſe? Ex eo enim quod tale monumentum ad Syllam referendum ſit, nihil Cryptæ-Ferratæ Villæ detraheret, immo potius aſſerere videretur, quod de vicibus, quibus Tuſculana Ciceronis Villa ſubjecta fuit, inter nos atque Adverſarium convenit : eadem enim

h 2

(1) *Num. XXI. pag. 22. & ſeqq.*

(2) *Num. XXIV. pag. 26. uſque ad num. XXX. pag. 32.*

(3) *Num. XX. pag. 21.*

Digitized by Google

enim ferme ratione, qua plurima monumenta ex Ruffinelliana Villa in Muſæum PP. Soc. Jeſu ornatus gratia translata ſunt; ſic tum ornatus gratia, tum invidia Gabinii adverſus Ciceronem non modo opus illud muſivum, ſed quamplurima alia Ciceronianæ Villæ ornamenta ad Gabinianam Villam commigrarunt. Præterquamquod argumentum ex Solario petitum pro conſtituendo Ciceronis Tuſculano, nullus non viderit, qui ſciat, multo ante Tullii ipſius ætatem Solariis Urbem abundaſſe: quod ex his Plauti verſibus apud A. Gellium (1), quos elegantiæ, & venuſtatis gratia hîc adſcribimus, facile colligitur, & comprobatur.

Ut illum Dii perdant, primus qui horas repperit,
Quique adeo primus ſtatuit hic Solarium,
Qui mihi comminuit miſero articulatim diem;
Nam me puero vetus erat Solarium
Multo omnium iſtorum optimum, & veriſſimum,
Ubi iſte monebat eſſe, niſi quum nihil erat;
Nunc etiam quod eſt, non eſt, niſi ſoli libet:
Itaque adeo jam oppletum 'ſt oppidum Solariis,
Major pars populi aridi reptant fame.

Ex quibus optime deduci poteſt, talia vel commodi, vel ornatus gratia Villis omnibus potuiſſe eſſe communia.

XLIII. Ad laterculos autem veniendo facillimum quidem, omniumque perſuaſioni obvium reſponſum eſt; quamvis enim probari ab Adverſario noſtro poſſet (2), nomina SVL., SVL. ANIN. P. P. F., .ꓶVS .ꓶ, IAG. SVL., TVꓘI in lateri-

(1) *Noct. Attic. lib. III. cap. 3.*
(2) *Num. XXIV. pag. 26.*

teribus inſcripta vel Syllam, vel Ciceronem, vel alias quaſcumque perſonas deſignare; nihil adhuc ex eo vel pro Gabiniana Villa, ſive Ruffinelliana, ſive contra Tuſculanum noſtrum, neque in ejuſdem etiam favorem deducendum eſſet. Quis enim eſt, qui ignoret, temporis tractu, multa quum ædificia corruant, nova extruantur, ſæpiſſime locum eſſe, ut ex ruderibus unius materia congeratur ad novi alicujus operis conſtructionem? Quod ſi iterum corruat, & talia tractn temporis rudera effodiantur, quam falſus eſſet is, qui ex talibus monumentis repertis firmum, æquumque judicium ferret, locum ubi ea effoſſa ſunt, illum eſſe locum, ubi ædificium illud fuiſſet, domini illius, cujus nomen vel lapis, vel laterculus, vel aliud monumenti genus inſcriptum exhiberet? Quod & in columnis, in ſepulcris, & in quadratis lapidibus, tum in ſacris, tum in profanis ædificiis paſſim evenire experientia confirmat. Præterea tandem ſi per laterculos illos Cl. P. Zuzzeri inibi L. Syllæ primum, Ciceronis tum Villam fuiſſe perſuadere nobis contenderet: non quinque, at plurimi lateres in Cryptæ-Ferratæ Territorio reperti characteribus his inſigniti SVL., PHIL. SVL., RVFI SVL., CHER. SVL. idipſum pro nobis evincerent. Quid ſi quis lateribus illis, quos idem pro ſe affert, L. Syllam, qui XXXIII. Æræ Chriſtianæ anno conſulatum geſſit, vellet denotari? Quid ſi quis laterem illum TVKI ad Tullorum Familiam, ex qua C. Tullus anno Chriſti CIX. Conſul iterum fuit, pertinere vellet? Nam quum ex hujuſmodi lateribus; nominibuſque inſcriptis admodum leve ſit argumentum; utriuſque litigantis par erit ratio. Præterea ſi cujuſdam Cl. Viri Jeſuitæ fide & doctrina præſtantiſſimi dictis

(1) *Num. XXIV. pag. 26.*

ctis ſtandum eſſet, qui noſtris apertiſſime faſſus eſt, inter lateres illos, alterum quoque fuiſſe inventum, in quo SVLANI plane & probe legebatur; quatuor illos lateres ad Sullanum pertinuiſſe aſſeverando, maxima quidem cum probabilitate controverſia omnis de medio tolleretur.

XLIV. Quod ſi præterea ad labra in Balnei uſum animadvertendum ſit; idem dabimus reſponſum, quod de ſolario, & de porticu, & de atriolo alio loco datum eſt. Talia enim inſtrumenta, quemadmodum Balnei uſus antiquis communis erat, nulli Villæ inſolita fuiſſe credendum eſt. Atque, ad hoc quod attinet, ſi talibus nos monumentis fideremus; talia etiam pro nobis ad rem probandam proferremus. Verum quia levis momenti ſunt, quemadmodum & Adverſarius ipſe non multum in ea re niti videtur; tantummodo, ne Lector tale aliquod monumentum etiam a nobis deſideret, pro certo affirmare poſſumus, quum alterum, Monaſterii noſtri latus anno 1739. extrueretur, Cameras tres oblongas, totidem portis ſibi reſpondentibus inſtructas, fuiſſe detectas: ac deſuper ea per loca fornicata uber profluebat aqua. In ejuſdem quoque Cœnobii horto labrum ingens e marmore duriſſimo, ad Balnei quondam uſum, aſſervatur, ac demum alia etiam labra in ſuo Tuſculano Ciceronem habuiſſe, aut e ligno, aut alterius materiæ, mobilia ſiquidem, & levia, ex Ciceronis ipſius verbis in epiſtola ad Terentiam, manifeſto deprehenditur (1). *In Tuſculanum nos venturos putamus .... labrum ſi in Balneo non eſt, fac, ut ſit; item cætera quæ ſunt ad victum, & ad valetudinem neceſſaria.*

XLV. Cæterum quum hac ſuper re affatim jam dictum a no-

(1) *Ad Famil. epiſt.* 20. *lib. XIV.*

Digitized by Google

a nobis ſit, & ad Tuſculani Ciceroniani apud Cryptam-Ferratam ſitum quantum attinet, abunde, & validis rationibus ſyſtema poſuerimus, nihil aliud reſtat, quam deprecari a lectoribus veniam, quod in quibuſdam, iiſque levibus, ac minutis oppoſitionibus diluendis ab Adverſario coacti, nimium multi fuerimus; quas certe ſatius fuiſſet præterire, poſtquam prima fundamenta ſtatuta fuerant, & potioribus objectionum capitibus reſponſum erat, per quas ab Adverſario talia fundamenta impetebantur; qualia fuerunt ea, ut alias dictum eſt, quæ ad veram, & genuinam Topographiam, ad loci genium, ad aſpectum, ad limites, ad alia adjacentia, ad irriguam prædii naturam, tum ex conſtanti de Ciceronianæ Villæ dotibus, & præcipuis qualitatibus, tum Ciceronis ipſius, ſuorum æqualium teſtimonio, & graviſſimorum Geographorum, Strabonis videlicet, potiſſimum pertinebant. Verum quia omnia ea ſpecioſa, quæ a Cl. P. Zuzzeri in Diſſertatione ſua erudite potius, quam ad rem allata ſunt, poterant fortaſſe lectores aliquantiſper dubios facere; quum novitas hoc potiſſimum tempore maxime arridere ſoleat; propterea nihil intactum duximus relinquendum, ſicuti nec ad extremum relinquimus, quæcumque ſparſim affert de recentiorum Auctorum teſtimoniis, tum celebris Jacobi Sponii in ſuo per Italiam itinere, tum Kircherii, & Eſchinardi, aliorumque complurium, quos a ſe facere quum ipſe autumet; neceſſarium exiſtimo lectores admonere, ne ſe in eo falli ſinant, illud ſemper attente reputando, quantum in hiſce rebus, & qua de cauſa, auctoritatibus dandum ſit.

XLVI. Et quoniam, quos ipſe laudat Auctores, nihil in medium afferunt, niſi conjecturas; idcirco iterum, & ſæpius admo-

Digitized by Google

admonendus lector eſt, rem ad conjecturas tantum redire, unde facile deduci poſſit, quantum in iis momenti ſit, ſi ad ea reſpiciatur, quæ ex oppoſito conſtanti aſſertione, antiquiſſimorum Scriptorum auctoritate, & rebus ipſis clariſſime evincuntur. Et ſicuti Scriptores ab eo allati modo opinionem, modo traditionem pro fundamento dant; ſatis in aperto fit, quibus fundamentis tota Cl. P. Zuzzeri Diſſertatio innixa ſit: ſimulque quale oppoſitæ ſententiæ noſtræ pondus exiſtat, quæ aliis longe diverſæ naturæ fundamentis nixa ſit. Clariſſimam faciunt rem, quæ per me affirmatur, verba ipſa Adverſarii, ſi hîc afferantur, ex quibus nemo per ſe non deprehendat, qualia ipſe adducat, qualia aucupetur, & quam leviter ipſemet in iis confidat (1): *Godo, che queſta mia ſentenza del ſito della Villa Tuſculana di Cicerone ſia ſtata già la comune fra gli Antiquarj de' tempi traſandati, il che può eſſere di non lieve argomento pel noſtro intento. Il celebre Giacomo Spon* (1) *nel ſuo Viaggio fatto per l' Italia nel* 1675. *portoſſi a vedere il luogo. dove ſtava l' antico Tuſculo, e parlando del ſito della noſtra Villa, dice le ſeguenti parole -- La tradizione ci aſſicura eſſere ſtata la Villa di Cicerone --.* Quis ex verbis ipſis Cl. P. Zuzzeri non manifeſto deprehendit, quales is, ut ita dicam, anſas captet, vel arripiat, per quas tamen nihil aliud efficeretur, niſi ut rem probabilem tantum, & minimo quidem probabilitatis gradu faceret? Quod manifeſtius eſt ex iis, quæ deinceps immediate ſubjungit (1): *Il Padre Kircher dice eſpreſſamente, che molti Antiquarj de' ſuoi tempi eran di*

(1) *Num. XXXI. pag.* 31.
(2) *Voyag. lib.* 1. *pag.* 43.
(3) *Latium Part. II. Cap. I. pag.* 56.

di parere, che la Villa di Cicerone ſteſſe ſopra il Monte Tuſculano nel luogo appunto dell' ultimamente ſcoperta Villa : dove allora ſi vedean ſopra a terra i ſoli ruderi : Atque ut de levitate conjecturæ, nec ſatis conſtanti teſtimoniorum aſſertione quidquam accipias, animadverte, quæ paulo poſt ſequuntur : *E' ben vero, che il P. Kircher crede, che in queſto luogo ſteſſe l' Accademia Tuſculana di Cicerone, e che eſſo vi ſi portaſſe co' ſuoi amici da Grotta-Ferrata (creduta dal Kircher Villa di Cicerone) a fare l' erudite conferenze ſopra le materie Filoſofiche* ; ex quibus quæ probandi ratio ab Adverſario teneatur, nemo eſt, qui per ſe non cognoſcat.

XLIX. Verum quia Cl. P. Zuzzeri cum iis, quos producit, textibus ad traditionem potiſſimum videtur confugere; hanc ineundo viam, cauſæ ſuæ perperam ſane conſulit : non enim animadvertit, imprudenter ſe in eum locum inci diſſe, qui totus contra ſe eſt, & unde vix poſſit effulgere. Etenim ſi traditione hîc pugnandum ſit, quomodo ſe Adverſarius expediet, quando a nobis intelliget, præter præcipuas, & firmiter ſtatutas rationes, ab antiquiſſimo uſque ad præſens tempus ſtare ſinceram, ac genuinam traditionem ? Hoc manifeſtiſſimum ſtatim eſt, ac tum noſtra Diſſertatio, tum Adverſarii legatur; ad quem enim finem confecta eſt Diſſertatio Adverſarii, niſi ad antiquiſſimam traditionem, quæ pro nobis eſt, convellendam ? Ad quem finem confecta eſt Diſſertattio noſtra, niſi ad excludendam, non dico traditionem, ſed opinionem, quæ nonniſi ab eo tempore convaleſcere occœpit, quo a PP. Societatis Ruffinellianæ Villæ emptio facta eſt ; pro qua ſtatim de Ciceronis Tuſculano exorta quæſtto ſuper traditione fundata venditatur.

XLVIII.

XLVIII. Quamobrem ne ad nauſeam uſque plura hîc de hoc argumento congerantur, tum ad aſſertum noſtrum evincendum, tum ad alia Adverſarii minoris momenti objecta diluenda; contenti erimus tam potiora rationum capita, quæ a parte noſtra ſunt, ſtatuiſſe & confirmaſſe, quam difficultates ab Adverſario objectas, quæ aliquibus fortaſſe magni ponderis videri potuerint, penitus ſuſtuliſſe. Quibus, ut par erat, præſtitis, neminem arbitror, qui rem juſto judicio perpendat, futurum, cui ſuper Ciceronis Tuſculani in Cryptoferratenſi Agro, & Cœnobio noſtro, antiquo ſitu vel minimus ſcrupulus reliquus futurus ſit, quique non malit, non modo cum vetuſta, conſtanti, legitimaque traditione, ſed cum graviſſimorum Geographorum, aliorumque veterum Scriptorum auctoritate, & cum manifeſtis rationibus, quæ ex Cicerone ipſo, & æqualibus ſuis eluceſcunt; potiori antiquæ ſententiæ magis acquieſcere, quam novitatis ſtudio, ad plauſum captandum, & ſe, & alios in errorem inducere, poſthabita cura veritatis, qua nulla res hominibus potior, carior, aut antiquior habenda eſt.

FINIS.

'A1
1530760

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google